

Mots catalans d'origen aràbic

En les recerques sobre l'aportació aràbiga al lèxic hispànic, l'estudi dels mots aràbics del català ha estat un poc negligit. Tothom està d'acord a creure que l'element aràbic en català és menys abundant que en castellà i en portuguès. I efectivament és així, però en general hom ha sobrevalorat aquesta diferència: els mots de nissaga aràbiga en català són més nombrosos del que hom s'ha acostumat a creure.

Si els investigadors dels arabismes romànics, els Dozy, Engelmann, Eguílaz, Steiger, Baist, Seybold i M. L. Wagner, han dedicat a la nostra llengua una atenció inferior a la que hauria requerit un estudi tan complet com el que hi ha a hores d'ara sobre les dues llengües germanes de Ponent, això és degut d'una part a la manca de bons diccionaris catalans i de treballs preliminars d'erudits dels segles passats, com els de Sousa per al portuguès o els d'Aldrete per al castellà, i de l'altra a la circumstància següent: mentre que en castellà i en portuguès, la major part dels arabismes porten aglutinat l'article aràbic *al-*, en català els arabismes que el porten estan en miuoria. Als castellans *alcachofa*, *alcanfor*, *algarroba*, *algazara*, *algodón*, *almotacén*, *alquitrán*, *altramuz*, *alibabaque*, corresponen en català *carxofa*, *càmfora*, *garrofa*, *gatzara*, *cotó*, *mostassà*, *quitrà*, *tramús*, *tabà* (o *tabac*). La diferència s'ha accentuat encara en la llengua moderna, que, en lloc dels antics *almesc*, *almorratxa*, *almangra*, *almagatzem*, *almoradux*, **almonfara*, *algerra*, ha implantat *mesc*, *morratxa*, *mangra*, *magatzem*, *mardux*, *monfara*, *gera*, i els dialectes populars tendeixen a accentuar-la més i més, reemplaçant *albercoc* per *bercoc*, *alfàbrega* per *fàbrega*, *aljúb* per *júb*, etc.

Ara bé, els etimòlegs arabistes, concentrats en l'examen dels mots que comencen per l'element *al-*, que els fornia un indicatiu clar d'arabisme, han deixat sempre un poc de banda els que no hi comencen; així ho ha reconegut un jutge tan competent com Dozy (*Gloss.*, p. vii). D'això resulta que la major part dels mots catalans

que es troben en aquest cas i que no tenen correspondència castellana els han passat per alt, amb tanta més facilitat que la poca riquesa de la nostra llengua en mots en *al-*, afegida al comú prejudici, els feia creure que, essent ella molt pobra en arabismes, per a llurs recerques no valia la pena d'estudiar-la gaire.

El llibre d'Arnald Steiger, *Contribución al estudio de la fonética del Hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*, Madrid, 1932, tan nou encara si bé ja no molt recent, ha estat, en aquest punt com en d'altres, una rectificació. L'autor dedica al català un interès més gran que els seus predecessors. I els fruits s'han vist de seguida en matèria etimològica; amb tot i que l'objecte del llibre no és pas l'establiment de noves etimologies, Steiger hi indica un ètimon aràbic per a mots tan importants com *rajola* i *silja*, el del primer almenys absolutament inatacable.

De Steiger hem d'esperar el diccionari etimològic dels arabismes romànics que vingui a reemplaçar les obres antiquades d'Engelmann, Dozy, Eguílaz, Devic, De Gregorio i Seybold. Entre els treballs que han de servir de preparació d'aquesta gran obra, crec que pot ésser útil la present sèrie etimològica, la qual podria anar seguida d'altres sèries. Hi he reunit un bon nombre d'etimologies enterament noves i d'altres ja velles, que són tractades ací des d'un punt de vista nou. El meu treball es basa en recerques a fons sobre els parlars valencians i balears i els de les terres de l'Ebre i altres comarques meridionals del Principat, i en una lectura detinguda dels preciosos reculls lexicogràfics de l'hispano-àrab, principalment de l'obra magna de Dozy i dels diccionaris deguts a Pedro de Alcalá i a l'anònim català 'doscentista donat a conèixer per Schiaparelli.¹

Seguint l'exemple de Steiger, m'esforçaré en aquestes pàgines a mostrar que la catalanització dels mots aràbics s'ha fet substituint uns sons per altres, d'acord amb unes normes constants i no, com semblaven creure Eguílaz i, poc o molt, els mateixos Dozy i Engelmann, canviant unes «lletres» orientals, ara per unes lletres romàniques, ara, capritxosament, per d'altres. Moltes d'aquestes substitucions per lletres diferents són imaginàries i es funden en

1. Dec al meu amic Steiger nombroses dades sobre els parlars magrebrins i precioses suggestions, per les quals em plau de donar-li públicament les gràcies

etimologies falses (vegeu, per exemple, s. v. *alguassa*); les altres són degudes a alteracions de l'àrab vulgar no notades fins ara o a diferències en la data d'introducció.

Seria profitós de reunir ací les conclusions que es dedueixen d'aquestes etimologies sobre les característiques fonètiques i morfològiques de l'àrab vulgar hispànic i sobre les normes de substitució dels sons estrangers pels romànics. Especialment fóra interessant de fixar-se en les divergències que es constaten en els arabismes entre les formes catalanes i les castellanes: *rabera-rebaño*, *barrina-barrena*, *balda-aldaba*, *albixéres-albrícias*, *sicló-ciclán*, *tabà-tabaque*, *arguèllat-arquellado*; comparar aquests últims casos amb d'altres d'anàlegs com *alfàbega-albaháca*; *xarop-jarabe*; *alambí-alambique* o *al/ení-al/eníque*; *janeca*, *taleca-janega*, *talega*; afegir-hi altres discrepàncies inexplicades, tals com *gera-jarra*, *aljúb-algibe*, etc.; col·leccionar finalment aquells mots que, essent exclusius d'un dels dos dominis, poden argüir diferències lexicals entre l'àrab de l'est hispànic i el del centre, com *corfa* o *farga*, i els casos més curiosos encara en què es troben d'acord el català i el portuguès enfront del castellà (*marfana-marafona*, desconegut en castellà; *alfàbega-alfábaca*, enfront del castellà *albaháca*). Tot això penso fer-ho quan hagi publicat un altre estudi que tinc en preparació sobre els noms de lloc catalans d'origen aràbic, que, amb centenars d'etimologies noves, fornirà abundant material d'exemplificació.

Tenint en compte que aquest article ha d'anar en mans de persones llegendes en els estudis aràbics i d'altres poc familiars amb la dialectologia hispànica, dono a continuació una llista bibliogràfica de les principals obres consultades pertanyents a aquell domini i d'algunes poc conegudes d'aquest últim. Per als qui no saben l'àrab, faig seguir cada mot aràbic de la notació fonètica, servint-me del sistema de transcripció més corrent entre els arabistes.¹

1. Heus ací les equivalències aproximades amb el sistema del BUTLLETÍ:

'(*) = oclusió glotal, *ʔ* (ث) = *ʔ*, *ǧ* (ج) = *ǧ*, *ħ* (ح) = *ħ* fortament aspirada amb fricació molt perceptible, *ħ* (خ) = *ħ*, *ḏ* (ذ) = *ḏ*, *š* (ش) = *ʃ*, *s* (ص) = *s* emfàtica, *ḏ* (ض) = *ḏ* emfàtica, *ṭ* (ط) = *ṭ* emfàtica, *ẓ* (ظ) = *ẓ* emfàtica, *ʕ* (ع) = fricativa laringia sonora, *ǧ* (غ) = *ǧ*, *ḵ* (ق) = *ḵ* emfàtica, *u* (و) = *u* i *u*, *h* (ه) = *h* xiuxinejada, *ʕ* (ع) = *y* i *ʕ*. En la notació de P. de Alcalá *ḵ* està per *ḵ*, el diacrític *˘* marca la posició de l'accent, i els signes *â*, *ê*, *î*, *ô*, *û*, reemplacen el *ʕ*.

- Pedro de Alcalá*, Arte para ligeramente saber la lengua Arauiga. Uocabulista arauigo en letra castellana. Granada, 1505. Reeditats sota el títol : Petri Hispani De lingua arabica libri duo, Pauli de Lagarde studio et sumptibus repetiti. Göttingen, 1833.
- Antonio Alcalá Venceslada*, Vocabulario Andaluz. Andújar, 1934.
- Juan José Amengual*, Nuevo Diccionario Mallorquín-Castellano-Latín. 2 ts. Palma, 1858-78.
- M. Beaussier* (intèrpret de l'exèrcit francès a Algèria), Dictionnaire pratique arabe-français (dialecte algerià). Alger, 1871.
- J. B. Belot*, Vocabulaire arabe-français à l'usage des étudiants, 13e édition. Beirut, 1927.
- A. de Biberstein Kazimirski*, Dictionnaire arabe-français contenant toutes les racines de la langue arabe, leurs dérivés, tant dans l'idiome vulgaire que dans l'idiome littéraire, ainsi que dans les dialectes d'Alger et de Maroc. Revu et corrigé par Ibed Gallab, interprète attaché à l'imprimerie khédiviale de Boulac, 4 ts. El Caire, 1875.
- Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana, 1920 i ss. (BSCC).
- Jerónimo Borao*, Diccionario de voces aragonesas. 2.ª edición. Saragossa, 1908.
- Doctrina Cristiana en lengua arábica y castellana para instrucción de los moriscos, del Ilmo. Sr. D. Martín de Ayala, Arzobispo de Valencia. 2.ª edición en fotograbado editada por el M. I. Sr. D. Roque Chabás. València, 1911.
- R. Dozy*, Supplément aux dictionnaires arabes. 2 ts. 2.e édition. Leide, 1927.
- R. Dozy et W. H. Engelmann*, Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe. 2e édition. Leide, 1869.
- Leopoldo de Eguilaz y Yanguas*, Glosario etimológico de las palabras españolas (castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas y bascongadas) de origen oriental (árabe, hebreo, malayo, persa y turco). Granada, 1886.
- José Escrig y Martínez*, Diccionario valenciano-castellano. 3.ª edición corregida y aumentada ... bajo la dirección de D. Constantino Llombart. València, 1887.
- E. Fagnan*, Additions aux Dictionnaires Arabes. Alger, 1923.

Joaquim Garcia Girona, Vocabulari del Maestrat. Publicat com a suplement al *BSCC*. Castelló de la Plana, 1922 i ss. La publicació se suspengué al final de la lletra G.

Justo Garcia Soriano, Vocabulario del Dialecto Murciano. Con un estudio preliminar y un apéndice de documentos regionales. Madrid, 1932.

Glossarium latino-arabicum, ex unico qui exstat codice Leidensi undecimo saeculo in Hispania conscripto, edidit C. F. Seybold. Berlín, 1900.¹

J. C., Dades inèdites recollides per mi sobre diferents parlars catalans.

J. G. M., Dades inèdites sobre els parlars valencians fornides pel meu amic Josep Giner i March.

J. M. C., Dades inèdites sobre els parlars aragonesos fornides pel meu amic Josep M.ª de Casacuberta (publicades ara, parcialment, en aquest mateix volum, pp. 158 i ss.).

Luis Lamarca, Ensayo de un diccionario valenciano-castellano. València, 1839.

E. W. Lane, مَدَّ الْقَامُوسِ An arabic-english Lexicon derived from the best and the most copious eastern sources. Londres, 1863 i ss. Nominés han vist la llum les parts I a VII (fins al final de la lletra ع) del llibre primer, que comprèn els mots generalment coneguts pels àrabs instruïts.

Pedro Lemus y Rubio, Aportaciones para la formación del Vocabulario panocho o del dialecto de la Huerta de Murcia. Múrcia, 1933.

José Lerchundi, Vocabulario español-arábigo del dialecto de Marruecos. Tànger, 1892.

J. Ramírez Xarriá, El Panocho (Vocabulario popular murciano). Múrcia, 1927.

Manuel Joaquim Sanelo, Ensayo, diccionario del lemosino y valenciano antiguo y moderno al castellano. Manuscrit n.º 4501 (segle XVIII) de la Biblioteca Mazarina, segons un extret inèdit fet per mi l'any 1930. Aquest diccionari, que convindria publicar íntegrament, ha servit de base per al Diccionari de Ros i tots els altres diccionaris valencians que han vingut després, i conté de més a més moltes riqueses inexplorades.

1. L'editor d'aquest glossari s'inclina a creure que degué ésser escrit en terra de llengua portuguesa. Aquesta afirmació ha estat posada en dubte per Codera (*Discurso de entrada a la Acad. Esp.*, pp. 13-21) i per Menéndez Pidal (*Orígenes*, p. 425). Els arguments que donen els dos il·lustres erudits són poc fermes i cap dels dos no ha reparat en formes indiscutiblement portugueses com *zimbro* (< IVNIPERVIM) que apareixen en el *Glossari* (pp. 289 i 550). Codera també va posar en dubte a tort la catalanitat de l'autor del *Glossari* de Florència.

- Francisco Javier Simonet*, *Glosario de Voces Ibéricas y Latinas usadas entre los Mozárabes*. Madrid, 1889.
- Arnald Steiger*, *Contribución a la Fonética del Hispano-Árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano*. Madrid, 1932.
- C. Torres Fornés*, *Sobre voces aragonesas usadas en Segorbe*. València, 1903.
- Vocabulista in Arabico* pubblicato da C. Schiaparelli. Florència, 1871.
Redactat a l'Espanya oriental en el segle XIII, ha estat atribuït sense fonaments sòlids a Fra Ramon Martí.

TERMES TOPOGRÀFICS

Cat. *recó*, cast. *rincón*, port. *rincão* 'coin' 'Winkel'

Abans d'entrar en el problema etimològic, convé escatir quina és la més antiga de les formes que presenta el mot.

En català tenim les dues grafies *racó* i *recó*, de les quals la primera era en el segle passat molt usual, però avui en el Principat ha estat eliminada a profit de l'altra. A tort, certament, perquè *recó* no és més que una grafia errònia, pròpia del dialecte oriental, on es confonen la *a* i la *e* àtones, i deguda a la influència purament gràfica dels nombrosos mots en *re-*. Els parlars occidentals diuen unànimement *racó*, com he pogut constatar-ho pertot: en el Pallars (Àreu), a Lleida, i en moltíssims pobles de les Garrigues, del Priorat i de la Ribera d'Ebre. Al País Valencià, igual; allí la forma *racó* resta la més corrent, àdhuc entre els escriptors (p. ex., J. Beneyto, *Acció Valenciana*, 5 de gener de 1931; J. Porcar, *BSCC*, xiv, 245; Pi i Romer, *El Camí*, 30 d'octubre de 1933), avui com en l'època clàssica (J. Roig, *Spill*, v. 2395).

En castellà i en portuguès, com indica Menéndez Pidal (*Manual*, § 17, 4), *rincón* (-ão) prové de l'antic *rencón* (Berceo, *S. D.*, 322; *Sac.*, 85; *renconada*, *S. D.*, 265), i aquest, d'un més antic *rancón* (Berceo, *Sac.*, 17). El canvi de *rancón* en *rencón* és degut, com el de *rancor* en *rencor* o el de *rabaño* en *rebaño*, a la influència del prefix *re-*; després la *e* àtona es canvià en *i* per l'acció de la *n* velar següent (cf. *mincal* < *m'end cal*, *pingajo* de PENDICARE, port. *vingar* = cast. *vengar*), com es canvia la *o* en *u* en condicions anàlogues (*junca* < *iŭncvm*, *ungla* < *ŭngvlam*).

Restava ara aclarir quina és la forma originària: el radical *rac-* del català o el radical *ranc-* del castellà-portuguès. Meyer-Lübke (*REW*, 443a) admet que en català la primera *n* hauria desaparegut per dissimilació. És notable que això justament succeeixi en l'única de les tres llengües que perd l'altra *n*, i amb ella perd

la causa de la dissimilació! Però aquest seria l'únic cas que conec en les llengües romàniques de la pèrdua d'una *n* en final de síl·laba per dissimilació.¹ És raríssim que en aquesta posició la *n* es dissimili, però si es dissimila ho fa convertint-se en *l* o en *r*, i no pas desapareixent (FVNCTIONEM > cast. ant. *furción*, *GOMPHONEM > **gonfón* > **golfón*, d'on el cat. *golfo*). No sols és rar que es dissimili, sinó que és molt freqüent el fenomen contrari, que en final de síl·laba llinre, davant consonant, per una mena de repercussió, es formi una *n* en els mots que ja tenen una altra nasal. Així el castellà ha fet *ponzoña* de POTIONEAM, *manzana* de MAT-TIANAM, *mancha* (<*MANCVLA de MACVLAM.)² Per manera anàloga, *rancón* degué sortir de *racón*.

De fet, les formes sense *n*, que no manquen en castellà antic (*reconciello*, Berceo, *Sac.*, 89; *Mil.*, 801; *raconada* en un document murcià de 1275, García Soriano, *Vocab. del Dial. Murc.*, p. 157), subsisteixen en els parlars cousevadors de les altes valls aragoneses: *Faja de Arracón* i *Sarracóns*, noms de lloc en la vall d'Ordesa (vegeu el mapa Schrader de Gavarnia).

Demostrat que *racón* és més antic que *rancón*, cauen per elles soles les etimologies, ja ben poc satisfactòries des dels altres punts de vista, que hom admetia fins ara. Diez (*Etym. Wb.*, p. 483, i després Meyer-Lübke, *REW*₁, 7044), creia en un derivat de l'adjectiu d'origen germànic *ranc*, partint del significat de 'corbat' o 'torçat'. Schuchardt, seguit per Meyer-Lübke en la nova edició del seu Diccionari (n.º 443a), preferia el gr. ἄγκων.³

Es tracta d'un mot exclusivament hispànic, l'àrea del qual acaba bruscament en el límit nord del català i de l'aragonès (*ALF*, 308). Dins el domini català, *recó* (*racó*) és general. Però així com a la part

1. Els dos únics exemples que addueix Grammont (*Traité de Phonétique*, p. 279) d'aquest fenomen han d'ésser esborrats. Oc. i fr. *couvent* < CONVENTVM, *Graisivaudan* < GRATIANOPOLITANVM, presenten la reducció general en llengua d'oc, de *nv* a *v* (cf. oc. ant. *coversar*, *covidar*, en lloc de *conversar*, *convidar*), paral·lela a la de *nf* a *f*.

2. Cf. *manjarra* < *majarra*, *tangí* < **ta(n)gín* (vegeu més avall), *maestr. monjàbena* (Garcia Girona, *Seidia*, p. 163) = cast. *almojábana* < *مجبنة* (*muğábbana*).

3. Meyer-Lübke no acaba de veure clara l'aglutinació d'una *r* que així caldria admetre. Però això no és una objecció decisiva, perquè es podria tractar del mateix prefix *re-* que apareix en el fr. *recoin*, port. *recanto*, oc. *recantoun*, o, com diu En Moll (*BDLC*, xvi, 15), en el cast. *recodo*.

pirinenca subsisteixen al costat d'ell certs sinònims, *corn* en el Rosselló (Saisset, *Perpinyanenques*, p. 71; *ALF*, 308) i en el Pallars (*BDC*, XXIII, 285), *cornal* a la Ribagorça (*Cong. Ll. Cat.*, p. 229), *canió* pertot, a la part meridional *racó* regna sense rivals, i el seu ús freqüent com a terme topogràfic, propi de les comarques de l'Ebre i del País Valencià (a Flix, p. ex., *racó* substitueix *barranc*, que és sentit com a mot foraster), és indicatiu clar de la seva gran vitalitat i autoctonia en aquestes regions. En tals condicions, sembla lògic de cercar-li un origen àrab.

Crec que cal tornar a l'etimologia proposada per Martínez Marina¹ i per Moura,² recollida per Müller³ i per Eguílaz, rebutjada sense donar raons per Dozy (*Gloss.*, p. 386) i ignorada en general pels romanistes. *Recó* es diu en àrab رُكْنٌ, pronunciat *rókn*, en la llengua clàssica.⁴ En vulgar és sabut que s'intercala una vocal entre les dues consonants finals, en els mots que terminen en dues consonants seguides. Aquesta vocal és una *a* quan la vocal precedent és *a* i pot ésser *a* o bé *u* (*o*) quan aquella és *u* (*o*). Seguidament l'accent pot desplaçar-se i passar a la nova vocal (vegeu, per a aquests fenòmens, Steiger, *Contr.*, pp. 89-91). Així, رُكْنٌ (*rókn*) esdevé *cotón* (Alcalá, p. 98), d'on el nostre *cotó*; رُكْمٌ (*rókm*) esdevé *homár* (Alcalá, p. 115) i també *homór*, segons el testimoni del tunisenc *hmúr*; رُكْلٌ (*rókl*) esdevé *cohól* (Alcalá, p. 97) — d'on el nostre *alcofoll* — al costat de *cohál* (p. 315) i *cóhal* (p. 321). Com en aquest últim cas, رُكْنٌ (*rókn*) degué esdevenir, d'una banda, رُكْنٌ (*rókan*) (testificat per Alcalá, *rúcan*, p. 244, i pel *Vocab.*, رُكْنٌ, p. 242, i رُكْنٌ, p. 108), i de l'altra, رُكْنٌ (*rókn*), tes-

1. *Catálogo de algunas voces castellanas... introducidas en España por los árabes*, en les *Memorias de la R. Academia de la Historia*, vol. IV.

2. En les addicions a la segona edició del llibre de Sousa, *Vestigios da lingua arabica em Portugal*, 1830.

3. *Sitzungsberichte der Königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften*, 1861, II.

4. En àrab antic رُكْنٌ significava ordinàriament 'suport', però no es pot dubtar de la nissaga semítica del رُكْنٌ de l'àrab d'Espanya registrat amb el significat de 'recó' pel *Vocabulista* i per Alcalá, i també pel *Kamús* (Lane, p. 1149). Aquest significat pot haver-se desenrotllat partint del sentit de 'refugiar-se' que té l'arrel رُكِنَ al costat del de 'recolzar-se' (Kazimirski).

tificat pel marroquí *ركون* (*rcūn*) (Lerchundi), Tànger i Alger *rkun* (Marçais, *Textes ar. de Tanger*, p. 314)¹. D'aquest prové *racó*, amb la mateixa dissimilació que *LOCŮSTAM* > *llagosta*, *POMPELŌNEM* > *Pamplona*, *COLOSTRVM* > *calostre*, àr. *ḫoṭṭon* > alem. *Katun*.²

aumaec

A la Ribera d'Ebre anomenen així els espadats rocosos que reclouen en certs paratges el curs d'aquest riu. Cels Gomis assenyalà per primera vegada aquest mot, en la forma *aumech*, en l'articlet «Alguns noms topogràfics propis de Mequinensa, Faió, Favara i Maella», *Bulll. C. Exc. Cat.*, II, 53 i ss., i Griera ha recollit *aumaek* a Flix com a resposta a la pregunta «ciugle» del qüestionari de l'*ALC*, mapa 473. Jo he sentit a Flix *aumaik*, i a Ascó *aumaik* i *aumik*, amb el significat indicat més amunt, i he pogut constatar que el mot és ja desconegut en els pobles veïns del baix Segrià, per exemple a la Granja d'Escarp i a Aitona. Amb una lleugera alteració: *aumet* «gorja del riu entre roques altes i balmaes», Mequinensa (Griera, *Tresor*).

L'àrab clàssic *مَضِيق* (*maḍīq*) significa «a narrow or strait place of land», segons Lane (p. 1816). El mot subsistí en l'àrab d'Espanya, car el Vocabulista el registra amb els significats de «angustia» (p. 189) i «locus arctus» (p. 243); i en els parlars moderns: Beaussier (p. 389) el defineix per a l'algerià, «défilé, gorge, détroit, pas, passage».

Si bé la caiguda de la *ḍ* entre vocals, encara que comprensible, no és normal (cf. Steiger, *Contr.*, p. 163), crec que no es pot dubtar d'aquesta etimologia, vista la perfecta identitat semàntica. Quant a la transcripció de *i* per *e* (Steiger, p. 341), és corrent, i

1. El significat del mot àrab és idèntic al del mot hispànic: *ركن* 'rentrant intérieur d'un coin, tandis que *قُتْ* (< esp. *canto*) peut désigner aussi bien le rentrant intérieur que le saillant extérieur d'un coin» (Marçais); «*er-ruknah* corner (inside)» (Meakin, *Arabic of Morocco*, p. 86).

2. L'origen àrab del nostre mot està confirmat per les formes amb article àrab aglutinat: mall. *S'Arracó* (nom de poble), arag. *Arracón*, Lisboa *arrincão* «vigota que no telhado de mais de duas vertentes vai da parte superior do cunhal á cumeeira» (Figueiredo).

el pas de la *l* de l'article àràbic *al-*, davant labial, a *y*, és un fet regular en quasi tots els parlars del Principat.

Com ja ho ha indicat En F. de B. Moll en el seu *Diccionari*, tenen sens dubte el mateix origen *Almadec* i *Almadic*, dos topònims de la Marina d'Alacant.

EL TEMPS

atzabó

Amengual, en el seu diccionari mallorquí defineix aquest mot, que ell escriu *aczabor*, «vapor o nubecilla que se pega a los montes y sube o va por ellos como gateando». El diccionari Alcover, ultra reproduir l'article d'Amengual, dóna aquesta altra accepció, recollida a diferents localitats del centre de Mallorca: «remor llunyana o confusa de tempestat o d'un talabastaix molt fort». Es veu que del significat fonamental de 'nuvolada', passant pel de 'tempestat', s'ha arribat al de 'remor de tempestat'.

Segons Alcover, *atzabó* és masculí, i aquest crec que és el gènere originari. No obstant, per analogia dels abstractes en *-o(r)*, el mot ha pogut esdevenir femení. Amengual li atribueix aquest gènere, i el text següent ho confirma:

L'*etzabor* és ronca. I amb aspre clangor D'un clarí suprem del jorn del judici, L'aviram, sobtat d'aquell malefici, Esquinetja espès esfereïdor (Andreu Caymari, *Jocs Florals de Barcelona*, 1918, p. 78).

Moll proposa dubitativament de veure en *atzabó* una metàtesi d'*estabó*, mot que Amengual (s. v. *estebor*) defineix com a equivalent d'*atzabó* en la segona accepció. Però això no explicaria el significat de 'núvol', que sembla el fonamental, i sobretot la interversió de *st* en *tz* no és concebible; intervertint-se la *s* i la *t* hauria resultat *ts* i no pas *tz*, però àdhuc el pas de *st* a *ts* fóra del tot inaudit.

Val més partir de l'àrab سَحَابَة (*sahāba*) «nubes» (*Vocab.*, pàgines 116 i 493), «*cihába* nuuada de lluvia» (Alcalá, p. 324), سَحَاب

(*saḥāb*) i سَحَابَة (*saḥāba*) «clouds; clouds from which the rain comes» (Lane, p. 1314). El sufix diminutiu -ó no té res de particular (cf. més avall *alberjó* s. v. *borja* i *garsó*), i quant a la *tz*, representa la ss geminada de la forma amb article السَّحَابَة (*assahāba*), cf. السَّحَابَة (*assalhām*) (vegeu Eguílaz, p. 309; Steiger, *Contr.*, pàgines 138 i 139; Dozy, I, 679) > *atzarena*, السَّسَّانَة (*assussāna*) > *assutzena*,¹ الصَّبَارَة (*aṣṣabāra*) > *atzavara*, الصِّفْر (*aṣṣifr*) > (at)zero.

busnada

Com somni per ahí dalt Passà aquella *busnada* (Garcia Girona, *Seidia*, p. 87).

El mateix Garcia Girona, en el seu *Vocabulari del Maestrat*, defineix aquest mot : «tronada i pluja que avança pel cel», «gran colp d'aigua eixint d'algun lloc, o de revenguda després d'una forta pluja», i, figuradament, «tropell gran de gent que avança per un carrer, camí, etc.» i fa referència a les localitats de Benassal i Vilafamés; hi ha així mateix les variants *esbusnada*, *brusnada* i *esbrusnada*, aquesta última usual a Morella.

Es tracta d'un derivat de l'àr. مُزْنَة (*múzna*) «partie détachée d'un nuage gros d'eau; pluie» (Kazimirski, IV, 321), «nubes» (*Vocab.*, pp. 185 i 493). Dozy i Fagnan aporten alguns altres test monis de مُزْنَة i de la variant مُزْن (*múzn*). La dissimilació *m-n* > *b-n* és corrent : MERENDARE > *berenar*, maharon > *baharon* (vegeu més avall, p. 27).

1. La crítica d'En Moll a la forma *assutzena* del Diccionari Ortogràfic (ell escriu *assussena*) : «forma arbitrària i sense fonament fonètic ni etimològic» és precipitada. La grafia *assutzena* del Diccionari Aguiló es basa en una cèdula escrita amb lletra d'Aguiló mateix, el qual atribueix aquesta pronúncia a Sòller, i és corroborada per la grafia *assutsena* emprada per Escalante (Poetes valencians contemporanis, *Bibl. Pop. Avenç*, p. 34). La *tz* representa la ss geminada de l'àrab سَسَّانَة, ben testificada pel *Vocabulista*, pp. 117 i 458.

cat. *ratxa*, cast. *racha* 'rafale' 'coup de vent' 'Windstoss'

Aquest és el significat corrent, però a Andalusia *racha* significa «empujón violento», segons Alcalá Venceslada (*le dieron una racha al portero, pero no entró la pelota*).

En català el mot no apareix, que jo sàpiga, en la llengua antiga, però *ratxa* i el derivat *ratxada* sovintegen en els escriptors de la Renaixença:

Va obrir-se la porta del carrer i, al mateix temps que una *ratxa* de fred, va entrar un jove (Massó i Torrents, *Croquis Pirinencs*, p. 71).

una *ratxota* de garbí... (V. Català, *Solitud*, p. 115).

Entri la *ratxa* qui'm perfuma Ab la fetor d'un món podrit (Alcover, *Cap al tard*, p. 71).

per lo que toca as tràngol podria ser cosa de quatre *ratxades* (Ruyra, *Pinya de Rosa*, p. 70).

Quasi ningú no s'ha ocupat de l'etimologia. Només Meyer-Lübke, en l'última edició del seu diccionari, es pregunta si pertany a la família del gall. *rachar* 'ratllar' i del port. *racha* 'rascle' (<*RASCLARE, REW₃, 7072). Sembla que la resposta ha d'ésser negativa a falta de tot nexa semàntic.

Crec que es tracta de l'àr. رَجَّة (rāġġa) «agitation, branle, fracas, tumulte, tempête; secousse», del qual Dozy (I, 509) cita nombrosos testimonis en escriptors hispano-àrabs i altres, i en el diccionari vulgar modern de l'egipci Bocthor. És mot que deriva molt regularment de l'arrel àràbiga رَجَج 'agitar, sacsejar'. Quant a la transcripció del ج (ġ) per *ch*, n'hi ha alguns exemples en castellà i en portuguès (Steiger, *Contr.*, p. 192), si bé més aviat en mots d'introducció tardana. D'altra banda, sembla que la ġġ geminada àràbiga produïa un efecte auditiu semblant al de la *ch* castellana, car és sabut que amb ella representaven la *ç* romànica (< c^e, i segons l'evolució mossàrab) els musulmans de la Península. Així el Vocabulista escriu بِنَجَّة (bināġġa) : vinacium; رَجِيم (rāġġim) : racemus; لَج (lāġġ) : laqueus; بَجُون (boġġón, o

més aviat *poğğón*) : ficuum mota (és a dir, = cast. *pezón*); cf. Menéndez Pidal, *Orígenes*, p. 149.¹

VEGETALS

cascall 'pavot' 'Mohn'

Hom ha proposat relacionar aquest mot amb l'it. *cascaggine* 'ganes de dormir' (*REW*₃, 1739), però essent aquesta accepció de la família de *CASICARE exclusiva de l'italià i del tot desconeguda de la nostra llengua, tal derivació resulta inversemblant.

El català *cascall* és completament isolat, no sols entre les llengües romàniques, sinó també entre totes les d'Europa, com es pot veure en el repertori de Rolland, *Flore Populaire*, I, 179. Només en àrab hi ha quelcom de semblant. El Vocabulista, pàgines 94 i 509, i el Glossari de Leyde, p. 363, donen حشاش (*ħašħaš*) «papaver»; Alcalá, p. 206, «dormidera : *ħixħax*». Kazimirski, I, 732 (حشاش), Lerchundi, i Dozy, I, 372 (id.), aporten altres testimonis del mateix mot. Tractant-se d'un narcòtic no té res d'estrany que el nom del *cascall* sigui d'origen oriental. La transcripció de *ħ* com a *c* és corrent (Steiger, *Contr.*, 226-232) i la terminació estrangera ha estat substituïda per la catalana *-all*.²

1. El teixdid o signe de la geminació s'usava també per a donar al ب (*b*) el valor de *p*. Que això no era un mer convencionalisme gràfic, sinó que obeïa una tendència de l'àrab a ensordir certes geminades, sembla provar-ho el fet que el llatí *ABBATEM* va donar en hispano-àrab *lapát* (Alcalá, p. 146) i que la segona forma del verb purament aràbic هبط (*ħabaṭ*) (Dozy, II, 744) és *happát* (Alcalá, p. 75). Cf. en català *GIBBERVTVM* > *geperut*, *REDDERE* > *retre*, *moháddem* > *almugatèn*, etc.

2. Per un fascicle recent del diccionari Alcover veig que aquesta etimologia ja va ésser proposada per Eguílaz en un article del seu diccionari, que m'havia passat per alt per estar fora de l'ordre alfabètic (escriu *caxcall*). En Moll la rebutja «per dificultats fonètiques» (?) i prefereix relacionar *cascall* amb *cascallear*, que equival dialectalment a *escataïnar*, recordant que la rosella (però no el *cascall*!) és designada sovint amb noms gal·linacis, per la semblança de la seva flor amb una cresta de gall. Però no es veu clar com una denominació així podria venir d'un radical verbal (si hi hagués algun substantiu *cascall* que signifiqués 'gall' o 'gallina' o cosa semblant, seria diferent).

cat. *fustet*, cast., port. *fustete*

És el nom d'una terebintàcia semblant al roldor. Apareix ja en català antic en els documents rossellonesos publicats per Alart (anys 1249, *RLR*, IV, 251) i en els *Costums de Tortosa* (ll. IX, rúbr. 10a., 10; rúbr. 15a., 21, 22).

No és cap derivat de *FVSTIS*, com es podria creure, sinó l'àrab *فُسْتَقْ*² (*fústaq*) (Lane, p. 2395), nom d'una altra terebintàcia, la *Pistacia vera*, el qual resulta evidentment de l'arabització del gr. *πισταχιον*. En els noms d'aquesta estructura l'accent passava sovint a l'última síl·laba en hispano-àrab: *العُقْرَاب*¹ (*al-^haqráb* i no *al-^háqrab*) > *alacrà* (Steiger, *Contr.*, pp. 95 i 96). La substitució de *-áq* pel sufix català *-et* no presenta dificultat.

galzerans 'Ruscus aculeatus'

Existeixen diverses variants: *galzeran* (*BDC*, XVII, 24; Fabra), *galzerà* (*BDC*, XVII, 24), mall. *galzera* [llegiu *galzerà*] (Amengual), Vilanova *gallarans*¹ (*BDC*, XIV, 30), Sant Pere de Ribes *galerans* (J. C.), Sant Pol de Mar *gaserans* (id.). Prop d'Hostalric hi ha un poblet anomenat *Gaserans*.

No sé que cap etimologista hagi cercat l'origen d'aquest mot. Colmeiro, *Diccionario de los nombres vulgares de muchas plantas*, p. 227, indica plausiblement que pot venir de l'àrab. Efectivament, hi ha *حَيْرَان*¹ (*haizorán*), que ha designat diverses plantes, entre altres els galzerans (Kazimirski, I, 722; Fagnan, 46; Dozy, I, 367). La transcripció del *ح* (*h*) per *g* és freqüent (Steiger, *Contr.*, p. 226). De les formes catalanes, *gaserans* és la més comprensible; *galzerans* serà deguda a la influència del nom de persona *Galzeran*. Les altres dues variants (*gallerans* i *galerans*) són més de mal explicar: potser hi ha hagut una assimilació seguida de dissimi-

1. L'escriptora empordanesa V. Català empra aquesta variant: «Girà'l cap pera esbrotar un *gallaràn* d'a la vora» (*Solitud*, p. 14).

lació (*gaserans* > **garerans* > *galerans*);¹ *gallerans* pot ésser *galerans* contaminat per *gall*.

xereca, xalefa; xerec

Xereca es diu al migdia del Principat i a les Balears la figa-flor badada de dalt a baix i posada a assecar al sol. El mot s'usa a Mallorca, segons Amengual; a Mallorca i Eivissa, segons Aguiló (s. v. *xarech* i *xereca*), i, en la variant *aixereca*, a Reus, Tortosa i Massalcoreig, segons Alcover. De l'encreuament de *xereca* amb *figa-flor* surt *xeriflor*, usat a Mallorca (Aguiló).

Al País Valencià (Martí i Gadea, *Voc.*, p. 38, *jalefa*)² i més precisament a Alacant (Aguiló), s'empra amb el mateix sentit el mot *xalefa*.

Tots dos mots provenen evidentment de شَرِيحَة (*šariḥa*) «ficus sequ» (*Vocab.*, p. 389), «*xaréha* higo seco abiertos» (Alcalá, p. 274), algerià شَرِيحَة «figue sèche onverte en deux» (Beaus-sier, p. 331), tret de l'arrel شَرَح 'tallar, fendre', del qual Dozy, I, 743, dona una definició exactament igual a la del mot català i cita diversos testimonis medievals.

En *xereca* el ح (*h*) àrab ha estat transcrit per *c*, transcripció corrent (حَمَّال *hammāl* > *camàlic*, الْحَبْس *al-hábs* > cat. ant. *alcapç* 'presó', i vegeu altres exemples en Steiger, *Contr.*, pp. 251 i ss.), mentre que en *xalefa* hi ha la transcripció per *f*, encara més freqüent. Quant al pas de *r* a *l*, n'abunden els exemples en els arabismes: vegeu, més avall, p. 75 i ss.

De *xereca*, per generalització, prové l'adjectiu *xerec* «magre, sec» (Poboleda), *BDC*, XIX, 220, «dolent fins a un cert grau: *l'esplet és xarec, aquest noi és xarec*» (Aguiló), «pícaro, dolent» (Amengual). Hi ha de més a més, els derivats «*aixerecar* secar figues; obrir el peix per secar-lo (Eivissa)», «*aixerecat* aplanat, mal fet (Eivissa)» (Alcover), «*eixalafar* apretar amb els dits les figues o obrir-les per secar-les (Vora de Catalunya)» (Garcia Girona, *Vocab. del Maestrat*).

1. Cf. **mesergia* > *merergia* > *melergia*, d'on *melangia*, segons l'etimologia que he donat d'aquest mot en els *EUC*, XXII, 315.

2. El diccionari del mateix autor dona la variant *salefa*.

farga, fargalada

El diccionari valencià inèdit de Sanelo, II, 23, registra el mot *farga* en el sentit de «suelo del vino en las botas»; Escrig defineix «poso, asiento o heces del vino»; segons Almela, *Vocabulario de la Cerámica de Manises*, BSCC, XIV, 401, significa també 'brisa de raïm'. Per als valencians d'ara la *farga* és el solatge de les bótes de vi, pastós, viscos, de color negre i que embruta molt; és imprescindible per a fer bon vi: una bona farga s'afegeix a les bótes noves (J. G. M.).

El derivat *fargalada* s'usa avui en el Priorat (BDC, x, 113), al Maestrat (Garcia Girona), a Elx, en la variant *fragalá* (BDC, xvii, 52), i en altres punts del País Valencià (Escrig). En murcià hi ha *fragalá* i *frágala* (García Soriano, pp. LVIII i 58). El sentit més general és el de 'solatge del vi', però també s'aplica al líquid tèrbol que s'escorre de les olives durant la fabricació de l'oli (Priorat), i a l'Alt Maestrat significa «fang abundant en carrers i camins, sobretot quan revé la neu». El *Diccionari Aguiló* té tres testimonis de *fargalada* en el segle xv, els dos darrers almenys d'autors valencians;¹ en l'*Excitatori* de Bernat Oliver (principis del segle xv, procedència dialectal desconeguda, ed. *Els Nostres Clàssics*), el mot sembla significar 'immundícia':

O ... Senyor ... estén la tua mà ... per tal que-m trague ... del fanc de misèria, e del brac sùtzeu e ple de *farguelada*, p. 192.

... per què'ns ergullam, com siam *fergalada* e lim e molt vil cosa, p. 96.

Grans *fargalades* de leigs vicis e pecats, p. 40.

El valencià *farga* prové de l'àrab فَرْغ (*fárg*), que el *Vocabulista* tradueix amb el mot llatí *bitumen* i amb el català *argamas[s]a* (pp. 154 i 251). No conec aquest terme àrab per cap altra font:

1. Cal afegir-hi aquest passatge del *Terç del Crestià*, cap. 444: «la veyllea qui es en l'om axi com la *fargalada* al sol del vexell», d'Eiximenis, que si bé no era valencià, va viure a València bona part de la seva vida.

es devia tractar d'un mot de l'àrab vulgar de l'est de la Península, que és el que reflecteix el *Vocabulista*. Però l'origen semític del mot em sembla probable, vist que l'arrel ف ر غ té, segons Kazimirski i Dozy, entre altres, les significacions de «vider; couler quelque chose dans un moule; fondre; lier des pierres avec du plomb fondu ou avec de la chaux». Aquesta última accepció, derivada de les anteriors i, en definitiva, de la fonamental de 'buidar', explica perfectament un *fárg* 'argamassa'.

corfa

És paraula específicament valenciana (*kírf(a)*), documentada des de 1607 (Aguiló), i s'aplica a la crosta del pa o de les nafres, a l'escorça dels arbres, a la pela del meló, de la taronja i fruites semblants o del formatge, a la pell del raïm, a la tavella dels llegums, a la clova de l'on o de les nous, etc. (Escrig, Aguiló, Sanelo, García Girona, J. G. M.). Em consta l'existència del mot a Morrell, Benassal, Plana de Castelló, Onda, València i, en general, a tot el País Valencià,¹ àdhuc en localitats de parla aragonesa com Alcubles, prop del Villar del Arzobispo.² Pel sud s'estén a terres de Múrcia, en particular a Yecla (García Soriano).

Meyer-Lübke (*REW*, 4688) admet que *corfa* ve del gr. *kelýphos* com *clera*, *clofolla*, etc., però tothom pot veure que aquesta opinió presenta greus dificultats fonètiques.

L'àrab قَرْفَة (*kírf(a)*), قَرْف (*kírf*), significa 'escorça, pela de magrana, crosta de pa' (Kazimirski, III, 914). No és rar que en àrab vulgar existeixi una forma amb una vocal breu altra que la del mot clàssic; així al costat de جُبَّ (*ǧúbb*) (> *aljub*) devia existir جَبَّ (*ǧíbb*), d'on el cast. *algibe*; en lloc del clàssic ظُفْر l'hispano-àrab deia ظُفْرَة (Alcalá, *Vocabulista*); al costat de زَبَّ (*zúbb*), hi havia زَبَّ (*zébb*) (vegeu més avall, s. v. *atzeb*); al costat de شُعْلَة hi havia شُعْلَة (vegeu p. 77, n.); en el sentit de 'canye-

1. La influència d'aquest mot és responsable, sens dubte, del l'alteració de *pellorfa* en *pellorfa*, pròpia del valencià (d'ací el murc. i and. *perfolla*).

2. Nicolau Primitiu, *El bilingüisme valencià*, p. 34.

lla', el mateix قَرْفَة_1 tenia una variant $\text{قَرْفَة}_1^!$ (*kárfa*), registrada pel *Vocabulista* (p. 291). És doncs possible que hi hagués una variant vulgar قَرْفَة_2^* (*kórfa*). O d'aquesta o bé del mateix قَرْفَة_1 (*kírfa*), alterat amb la vocal de *crosta*, *clova*, *closca*, etc., provindrà *corfa*.

garsó

El *Vocabulari del Maestrat*, de Garcia Girona, porta «garçó pilot de terra agarrat a les rails d'un arbre quan l'arranquen», com a usat a Almassora. El *Vocabulari* de Martí i Gadea (p. 66) dóna la variant *gasó* (és a dir, *gassó*; així ho escriu un text valencià de 1585, recollit per Aguiló) «terrón» i Escriu la defineix, «terrón o pedazo de tierra, duro y cortado con pala o azadón, que se saca de donde estaba, para trasplantar alguna planta». Aquestes definicions són imperfectes. Pel text següent es veu que el *garsó* no és solament el pilot de terra, sinó l'arrelam d'una planta amb el terròs enganxat i tot:

...plantaren un altre llorer de gran *garçó* y tendres rames (Guinot, *Escenes Castelloneses (Lectura Popular, de la Il·lustració Catalana*, n.º 68), p. 480).

En murcià hi ha «*gasón* m. Tormo, terrón grande que se hace al cavar los rastros (Moratalla)» (García Soriano). Ve de l'àrab عَرْسَة_1 (*gárs*) «a twig that is plucked from a garden and then planted» (Lane, p. 2247) o bé de عَرْسَة_2 (*gárs*) «estaca para plantar» «planta para plantar» (Alcalá, pp. 245 i 350), «rejeton transplanté (du dattier)» (Dozy, II, 206, amb referència a l'Algèria i als nostres dies), pertanyents a l'arrel عَرَس 'plantar'.

ANIMALS

fardatxo, sarvatxo; farditxa

Fardatxo és el nom valencià del llangardaix. En la llengua antiga, segons Aguiló, només apareix *fardaixos*, probablement gra-

fia incorrecta de *fardatxos*, en el *Llibre del Roser*, text del segle XVI.

Avui es troba sovint escrit *fardajo* o *-atjo*; així Escrig dóna la primera d'aquestes grafies i, a més a més, la variant arbitràriament «catalanitzada» *fardaig*, la qual conceptuo inexistent; però aquesta grafia amb *j* o *tj* no té fonament perquè el mot es pronuncia amb *tx* no sols en els parlars apitxats : Onda (Aguiló), València, Carlet (J. G. M.); sinó també en els no apitxats : Elx (*BDC*, xvii, 52), Xixona, Teulada, Alcoi (J. G. M.), Plana de Castelló, Benassal (Garcia Girona). El mot ultrapassa els límits septentrionals del País Valencià : segons em comunica En Giner i March, *esfardatxo* s'usa a Bellmunt de Mesquí (Catalunya aragonesa, prop d'Alcanyís); *fardacho* és registrat com a aragonès en el diccionari de Borao,¹ i al Principat jo he sentit *fardatxo* en alguns pobles de la Terra Alta i de la Ribera d'Ebre (el Pinell de Brai, Ascó, la Fatarella; Gandesa)² i a quasi tot el Priorat : els llocs de Bovera, la Granadella, la Pobla de la Granadella, Margalef, la Morera de Montsant i Siurana són els primers anant cap al nord on *fardatxo* ja no s'usa i s'empra *lla(n)gardaix*.

No obstant, en una zona més septentrional encara, en plenes Garrigues, a Maials, Llardecans i Sarroca (a Granyena i a Seròs el mot és conegut, però ja no s'usa), sobrevin, a punt d'extingir-se, i considerada com a terme molt vulgar, la curiosa variant *sardatxo*, que cal relacionar, d'una banda, amb el port. *sardão* (plur. *-ões*) 'llangardaix verd' i *sardanisca* 'sargantana', i de l'altra, amb el valencià *sarvatjo* (*Anales del Centro de Cultura Valenciana*, II, 71), *sarvajo* (Martí i Gadea, *Tipos y modismes de la Terra del Gè*, I, 203), que, segons Martí i Gadea, s'empra a la Vall de Seta (prop de Cocentaina); també ací tenim la grafia defectuosa *j* o *tj* = *é*, perquè a Albaida, que no parla apitxat, diuen *sarvúeq* (J. G. M.).

L'etimologia del diccionari de l'Acadèmia Espanyola, àrab *فردنج* (*firdinj*) 'escorpi' (Kazimirski, III, 726), s'ha de rebutjar,

1. A l'Aragó sembla ésser bastant general : Kuhn (*RLiR*, XI, 236) l'assenyala a Panticosa i me'l donen com a usual a Saragossa mateix (J. G. M.). A la Puebla de Híjar diuen *fardazo* (J. M. C.), amb el tractament normal *cj* > *s*. També hi ha *fardacho*, *fardacha*, en murcià amb el sentit translatiu de «mujer harapienta, mujer mala» (García Soriano).

2. Amades, *Alguns termes dialectals de la Comarca de Gandesa*, en *Excursions*, Butlletí de l'Ateneu Enciclopèdic, II, 285.

no sols per les insuperables dificultats fonètiques i semàntiques que ofereix, sinó perquè el mot sembla haver estat estranger als parlars magrebins i hispànics (manca Dozy, *Vocabulista*, Alcalá, Lerchundi, Fagnan).

Schuchardt, *ZRPh*, xli (1921), 700 i 701, va ja indicar que l'arag. *fardacho* i el port. *sardão*¹ s'han de posar en relació amb l'àr. *hardûn*,² que ha passat també al bereber, al turc, al grec modern i a l'albanès. Val a dir que el mot és isolat en àrab i no veig que pugui pertànyer a cap arrel semítica, de manera que tant pot ésser que de l'àrab hagi passat a l'ibero-romànic com que en els dos dominis tingui un origen comú desconegut (cf., més avall, els casos anàlegs de *farnaca* i *farda*).

Quant a la terminació *-atxo*, Schuchardt, si no la va explicar, va donar els elements per a comprendre-la. El *hardûn*, segons les seves dades, és una variant africana de llangardaix, de grosses dimensions; ara bé, la terminació *-ûn*, *-on*, en català és diminutiva i estava en contradicció amb els fets. Això féu que fos reemplaçada per la terminació augmentativa *-ACEVM* que, d'acord amb la fonètica del mossàrab valencià, va donar *-atxo*.³

1. Per a aquest últim vacil·la, però, entre dues possibilitats: l'etimologia que ací s'indica i el llatí *LACERTA* amb eliminació de *LA-*, pres com a article. Aquesta última s'ha de descartar en presència de les formes catalanes, que Schuchardt no coneixia.

2. El mot presenta nombroses variants: ^{o/}حرضون «lacerta» (*Vocabulista*, pp. 86 i 448), ^{o/}hardón «lagarto, camaleón» (Alcalá, pp. 289, 136), que Dozy, 1, 268, transcriu ^{o/}حردون; ^{o/}حردون i ^{o/}حردون «a small reptile resembling the chameleon; in the present day, any lizard» (Lane, p. 545); ^{o/}حردون «lézard gros» (Belot); ^{o/}حردون *hardûn* «lagarto» (Lerchundi); ^{o/}حردون «reptile noir avec piquants sur la queue et le dos» (emprat modernament a Palestina, Fagnan); el diminutiu ^{o/}حريدن es troba en Ibn-Buclarix, segons Dozy, 1, 332, que proposa de llegir ^{o/}حريدن.

3. El tractament de ^{o/}cⁱ > tx és ben conegut (Meyer-Lübke, *Das Katalanische*, p. 160). Que la *to* es conservava en el valencià primitiu és un fet la demostració del qual he de deixar per a una altra ocasió. En aquesta em limitaré a recordar els nombrosos noms de lloc valencians en *-o*: *Xodos*, *Xaraco*, *El Campello*, *Tollos* (= cat. *tolls*), *Pego* (en àrab باغة *pāgo* < ll. *PAGVM*), i relíquies pre-catalanes conservades en el vocabulari com *cuquello* 'cucut', *tomello* 'farigola', *corbo* 'cistell' (< *CORBEM*). *Corbo* (*kōrbō*) que he sentit a la Poble Tornesa en el sentit de 'cim de muntanya' significarà pròpiament 'bec' (cf. el cast. *pico* 'cim') i vindrà de *CVRVVM*.

Una confirmació d'aquesta explicació la forneix el mot *far-ditxa* amb què es designa la sargantana en alguns pobles del Priorat (el Lloà; al Molar diuen *esfarditxa* amb parcial aglutinació de l'article plural). Ací, en lloc de l'augmentatiu -ACEVM, hi ha el sufix diminutiu -ĪCIAM (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, § 416).

No crec, en canvi, que Schuchardt vagi encertat quan explica la *s-* del port. *sardão* per contaminació de SALAMANDRA. Aquesta *s*, com la de les formes catalanes *sardatxo* i *sarvatxo*, s'ha de relacionar amb el doblet que es registra en *sardeta* al costat de *far-da* (vegeu més avall) i en el cat. ant. *recenes* al costat del cast. *rehenes*, port. *refems* رهن (*rāhn*), formes que semblen indicar que les aspirades àrabiques han pogut ésser transcrits en determinats casos per una *s*, i que convindrà no separar d'altres casos de vacil·lació entre *s* i *f*, com cat. *sivella* : cast. *fiviella*, *hebilla* < FIBELLAM, *senigrec* : *fenigrec*.

No veig clara l'explicació de la *v* de *sarvatxo*. Potser aquesta forma ve més aviat de l'àr. حرباء (*ḥirbā'*) 'camaleó' (Dozy, I, 265), حرباية (*ḥirbāya*) id. a Egipte, حرباء (*ḥirbā* i *ḥarbā*) traduït en el *Vocabulista* (pp. 85 i 591) pel llatí *stellio* (espècie de llangardaix) i pel català *dragó*. Que hi pot haver confusions entre el camaleó i el llangardaix, ho demostra el fet que *hardón* significava també 'camaleó', segons Alcalá, p. 136.

farnaca

Amb aquest nom és coneguda la llebre jove a la Terra Alta, Ribera d'Ebre, Priorat, Garrigues i Baix Urgell. Tinc recollit el mot, que manca a tots els diccionaris, als Guiamets, Porrera, Ulldemolins, la Pobla de Cérvoles, Vinaixa, les Borges Blanques, Aspa, Sarroca, Torrebesses, Maials, la Fatarella, Rasquera i als pobles compresos entre aquests, i sospito que la seva àrea és encara més extensa. Amades¹ l'ha recollit també a la rodalia de Gandesa. No crec, en canvi, que s'estengui a les terres valencianes; almenys, en la zona de parlar apitxat, no és conegut. D'altra banda, el diccionari aragonès de Borao registra *farnaca* «lebrato».

1. Op. cit., *Excursions*, II, 289.

Codera, en el seu discurs d'entrada a l'Acadèmia Espanyola pp. 10 i 11, ja va indicar el parentiu del mot aragonès amb l'àrab حَرْنَق (ḥárnak)¹ «lepusculus» (Glossari de Leide, p. 287), «lepus (filius eius)» (*Vocab.*, p. 455). P. de Alcalá (p. 259) defineix, en canvi, «ḥárnaq gaçapo de conejo» i també en el *Vocabulista* (pàgines 93 i 327) hi ha l'equivalència «cuniculus». Però això pot ésser que siguin inexactituds de definició, perquè avui es fa una distinció rigorosa pertot entre la *farnaca* i el *catxap* o petit del conill. Dozy no coneix altre testimoni del mot que els dels tres glossaris hispànics, però sembla que també ha estat usat a Orient, perquè Kazimirski dona حَرْنَق (ḥirniḳ) «petit de lièvre qui vient de naître», i F. Cañes (*Diccionario español-latino-arábigo*, Madrid, any 1787) registra حَرْنَق i حَرْنَق 'conill'. Segons Lerchundi, el mot seria desconegut al Marroc; en canvi, Beaussier testifica l'ús de حَرْنَق «levraut» i del diminutiu حَرْنَق en el Sàhara algerià.

He volgut assenyalar l'existència del mot en català i recollir aquesta etimologia, indicada en una publicació poc coneguda dels lingüistes, perquè no ha estat compilada en cap diccionari etimològic i ofereix un cas interessant, a comparar amb els de *fardatxo* i *farda*. Segons Codera, حَرْنَق no seria paraula de nissaga àràbiga, sinó potser persa o d'una altra llengua oriental, perquè en àrab el mot està completament isolat, i seria dubtós que l'aragonès la vagi rebre de l'àrab, puix que s'usa en una regió molt limitada d'Aragó, a Ribagorça,² i cabalment el seu ús s'estén a punts on és quasi segur que mai no dominaren els àrabs. En tot cas tampoc no pot ésser d'origen romànic en àrab, perquè no es comprendria la *h*- i, no essent de soca llatina, tampoc no es pot atribuir a les llengües pre-romanes de la Península, a causa de la *f*-, que era estrangera a aquestes llengües. Fóra important de saber si realment existeix en els parlars aràbics d'Orient i si hi ha quelcom d'affí en els llenguatges berebers.³

1. Per al desplaçament de l'accent en mots d'aquest tipus, vegeu Steiger, *Contr.*, pp. 95-96.

2. Però En J. M. de Casacuberta l'ha recollida també a Liédena (Navarra Oriental) i a la Puebla de Híjar (Ebre). Kuhn (*RLiR*, XI, 183) a Hecho (*furnáka*) i a la Serra de Guara (*fa*-). I Rohlfis (*RLiR*, VII, 130) a Bielsa (*farnáko*).

3. M. L. Wagner, *RFE*, 1934, pp. 243-244, com veig un cop imprès el meu treball, estudia també aquest mot. Wagner es limita a recollir la nota

cat. *farða*, *sardeta*; cast. *harda*, *ardilla*; port. *harda*

A Benassal (Maestrat) l'esquirol es diu *farða* (Garcia Girona) i en altres punts del País Valencià es diu *arda* (A. Boscà, *Geogr. Gen. del Reino de Valencia*, volum general, p. 544). El diccionari valencià de Sanelo (f. 126 r.), recull la variant *sardeta*. Aquestes variants són interessants perquè ens ofereixen un altre exemple de *f-* : *s-* (vegeu més amunt, s. v. *farðatxo*), i perquè la primera confirma que el cast. ant. *arda* (*Dicc. Hist. Acad. Esp.*) i el castellà modern *ardilla* han perdut una *f-*, convertida en *h-* i després emmudida, com ja es podia sospitar en vista de la grafia *harda* del Vocabulari de P. de Alcalá. El port. *harda* es pot sospitar que sigui manllevat al castellà : caldria veure quina extensió té en els dialectes; sospito que no molta, perquè hi ha el concurrent *esquilo* (εσκίλοπος), molt vivaç en portuguès.

Quant a l'etimologia, descartat el NITELLA de Diez, que no pot anar per raons fonètiques, resta la suggestió d'Eguílaz, que el posa en relació amb el bereber *أعددة* *aúrda*, *أغردة* *agárda* 'rata', 'rata dels camps'. Jo hi afegiria l'hispano-àrab *goráira* 'esquirol' (P. de Alcalá, p. 271), evidentment un diminutiu, el primitiu del qual devia ésser un **غرة* (*gárra*). La vacil·lació entre *-rr-* i *-rd-* és corrent en molts mots hispànics (*esquerre* : *izquierdo*, etc.; vegeu-ne més exemples en Rohlf's, *Le Gascon*, p. 384, i en la meua recensió d'aquesta obra en la *Vox Romanica*, II, fasc. 2). Tanmateix, no sembla probable que *ardilla* i *farða* vinguin d'aquests mots àrabs o berebers, perquè no és regular que el *غ* (*g*) doni *f-*, *h-*, com el seu corresponent sord el *ز* (*h*),¹ sinó que tots plegats deuen tenir un origen comú ignot.

de Codera i, fent notar que el mot existeix en hispano-àrab i en persa, es pronuncia per l'origen àrab del mot aragonès.

1. No deixa, però, d'haver-n'hi algun cas : sic. ant. *sajali* < زجل, cast. *moheda* < مفضة (Steiger, *Contr.*, pp. 242-243).

forràs

És un ocell semblant a l'esperver:

I li respon el corb ... I li respon el comte Arnau ... «és cert que vostra casta envernissada Té més aguant que el duc i que el forràs...?» (Sagarra, *Comte Arnau*, p. 181; altres exemples, pàgines 173 i 213).

Cap diccionari ni recull lexical no porta aquest mot. Jo l'he sentit viu a Aitona (p. j. Lleida). En alt aragonès hi ha *alforrocho* (J. M. C.). És l'àr. طَيْر الْحَرَّ (táir alhórr) «faucó pour la chasse, falco lanarius» (Dozy, I, 262; II, 79), «halcón» (Lerchundi), pròpiament 'ocell de raça', omès el terme genèric طَيْر 'ocell' i afegint-hi el sufix augmentatiu -às. Per a la terminació del mot aragonès, cf. *aguiloch*, variant d'*aguilucho* (*Dicc. Hist. Acad. Esp.*) Sense sufix, hi ha el cast. ant. *alforre* «especie de halcón» en Alfons el Savi i en Juan Manuel, del qual ja ha estat assenyalat l'origen per Eguílaz.

ou gargot

Així es diu a Vic l'ou covat, segons el diccionari Aguiló. S'ha de relacionar amb l'aragonès *gargol* íd. (Borao), que l'Acadèmia Espanyola accentua *gárgol*, murcià *gárgol* (García Soriano). Com va indicar Eguílaz, aquest és al seu torn idèntic amb l'àrab «bayda gárgal ueuo guero» en P. de Alcalá, p. 431. No crec, però, que es pugui parlar d'origen aràbic, perquè en àrab el mot no està registrat en altres diccionaris, ni hi ha en la llengua cap mot emparentat. Serà, tant en àrab com en romànic, un terme onomatopèic imitant el so de l'ou covat en sacsejar-lo.

L'HOME I EL SEU COS

cat. *marfana*, *marfanta*, port. *marafona*

Steiger, *RLiR*, v, 270-272, va dedicar un article a l'etimologia del port. *marafona* 'prostituta', al qual es poden fer, si no m'enganyo, algunes rectificacions, a la llum de les formes catalanes.

Segons ell, el primer element és l'àrab ^{مَرَاة} (már'a) 'dona', ço que em sembla segur. Per al segon component que, ajuntant-se amb ^{مَرَاة} hauria donat el mot portuguès, creu que cal cercar algun adjectiu, i proposa o bé ^{هَيِّنَة} (hájjina) 'lleugera' o bé, més aviat, tenint en compte les dificultats fonètiques que presenta aquest, ^{هَوْنَاء} (hauná) 'lleugera' 'fàcil'.

Però s'imposa tenir en compte el cat. *marfana* «ximpla», que Labèrnia registra com a mot dialectal, així com el tortosí *marfanta* «dona dolenta, dona qualsevol, donota» (Aguiló), «fantasma» (*BDC*, III, 102).¹ D'aquestes dues formes, la primera és l'originària, mentre que *marfanta* és deguda a un encreuament amb *farfant*, *farfanta*, «bribón» (Aguiló), oc. *farfant*, *foufant* (> fr. *forfante*, it. *furfante*), pròpiament participi present de l'antic *forfar* (FORIS FACERE) 'cometre un crim'.

Ara bé, la *á* de *marfana* és incompatible taut amb ^{هَيِّنَة} com amb ^{هَوْنَاء}. Crec que es tracta de ^{حَنَاء}, ^{حَنَى} (*hánā*), del qual Dozy, I, 410, cita nombrosos testimonis amb el sentit de «commerce illicite avec une femme»,² i que el *Vocabulista*, p. 464,

1. El mateix Mestre i Noè, autor d'aquest vocabulari, l'usa, en efecte, en aquest sentit en la seva obra *Giripigues Tortosines* (p. 87) : «el centralisme barceloní és en realitat una *marfanta*, una paradoxa inventada pels enemics de Catalunya». No es tracta, doncs, de cap definició defectuosa, però és innegable que l'altre significat està més ben testificat. Teuint només en compte el significat de 'fantasma', Spitzer, *ZRPh.*, XL, 218 n., emeté l'opinió que *marfanta* ve de *fantarma* < *fantasma*. Aquesta etimologia s'ha de rebutjar perquè suposa una metàtesi massa complicada i no explica l'altra variant *marfana*.

2. Fagnan, p. 51, n'aporta més i observa «se dit de tous les actes déshonorants, stupre, vol, etc.».

tradueix per «lupanar». ^{!!}مَرَاةٌ حَنِي (már'a hánā) equival, per tant, a «dona de bordell». La ā haurà passat a o en portuguès, sota la influència del خ (h) precedent. Steiger, en la seva *Contr.*, p. 305, ha fet constar que el خ és una de les consonants que velaritzen una ā següent o precedent convertint-la en o, i a la p. 311, n. 1, cita diversos exemples de a breu velaritzada en condicions semblants a les de la ā : *aladroc* < الْأَزْرَق (al-azrák), *albórbola* < الْوَلْوَلَة (al-uálwala).

Acabaré indicant la meua sospita que el terme caló castellà *maraña* 'prostituta', que Steiger ja va posar en relació amb مَرَاة, prové, per confusió amb *maraña* 'falòrnia', d'nn **marana* < *már'a hánā*, amb pèrdua de la h entre vocals, com, p. ex., en الْفَحَّار (al-fahhār) > *alfar*, *alfarero*.

atzeb

Segons Amengual (s. v. *aczéb*) vol dir «hombre pequeño, mal tallado y enfadoso». El diccionari Alcover (s. v. *atzep*) registra, ultra aquesta accepció, la d'«infant de poca edat».

Representa l'àrab الزَّبَّ (az-zébb) 'el membre viril', variant que estem autoritzats a suposar per a l'hispano-àrab, al costat de la forma més corrent الزَّبَّ (az-zúbb) (Dozy, I, 577), en vista de l'oranès *zebb* (citat per Steiger, *Contr.*, p. 110), algerià *zebb* i *zebr*, sirià *zabr* (Dozy, I, 579). Per al canvi de significat pot comparar-se el cat. *carallot* 'beneit', *carallet* «home de poc esperit», mall. *caralló* «infant entremaliat» (Alcover), i l'it. *minchione* «uomo troppo ingenuo», derivat de *minchia* < MENTVLAM.

cotxó

No vacillo a reconèixer en aquest mot, que s'empra a Fraga i al Camp de Tarragona, amb el significat de 'vulva' (*BDC*, IV, 41; Griera, *Tresor*), el mot aràbic *hachún*, que registra P. de Alcalá (pàgina 153) amb el mateix significat. A Algèria s'empra avui حِشُون (Beaussier, p. 122), és a dir, *haicún*. Com veié Dozy (I, 129), *hachún*

seria en àrab literal حشوم (*ḥaššúm*) i pertany a l'arrel حشم 'avergonyir'. Per la transcripció de P. de Alcalá, en aquest i en molts altres casos, veiem que l'àrab vulgar de la Península pronunciava la -m final de mot com a -n, igual que el castellà d'avui, i aquesta tendència ha deixat nombrosos rastres en els arabismes del català: الحكيم (*al-ḥakīm*) > *al/aquí*, المقدم (*al-moḥaddem*) > *al-mugatèn*, المحروم (*maḥrām*) > cat. ant. *baharon*,¹ cast. ant. *maharón*, and. *majarón* (Alcalá Venceslada) 'malaurat', السهام (*as-salhām*) > *alzarena*, i algun cas d'ultracorrecció, com المنخن (*māḥzen*) > *magatzem*. Per la forma de P. de Alcalá veiem també que el ش (*š*) geminat sonava africacat (*š*), per on s'explica la *tx* de *cotxó*, com la de *morratxa* < مرشة (*marášša*), o la de *machég* مشق (*máššaḳ*) (Alcalá, p. 76; Dozy, II, 594). La transcripció del ح (*h*) per *c* ja he indicat més amunt (s. v. *xereca*) que és ordinària, i el mateix pot dir-se de l'assimilació de *a* a una *ó* tònica.

cast. *sajar*

Significa, segons l'Acadèmia Espanyola, «hacer cortaduras en la carne». També s'ha emprat molt la forma metatètica *jasar*:

... cuando más se sangraban estos indios ... era habiendo eclipse del sol ... Unos se punzaban la frente, otros las orejas, otros la lengua; quien se *jasaba* los brazos, quien las piernas, quien los pechos (López de Gomara, *Conquista de Méjico*, Bibl. Rivadeneyra, XXII, 447).

No veig que ningú hagi indicat l'origen d'aquest mot, tanmateix ben evident. *Sajar* ve d'un substantiu **saja*, que sols conec en la forma metatitzada *jasar* «sajadura» (Acad.), i **saja* no és altra cosa que l'àr. سجة (*sáḡḡa*), que P. de Alcalá transcriu *çegge* i tradueix per «cicatriz, señal de golpe o açote, señal de heri-

1. Només en conec un exemple, en Eiximenis: «*beatus qui tenet, baharon qui va cercant*» que vol dir que «benaurat qui té, e dolent és qui cerca», *Regiment de la Cosa Pública*, Nostres Clàssics, XIII, 179 (repetit a la p. 182).

da».¹ *Sáğğā* surt per dissimilació de *šāğğā* (*šāğğā*) (*Vocab.*), pertanyent a l'arrel *š-ğ-ğ* 'ferir'.

descarcatar, escarcatar

Segons el diccionari valencià de Sanelo, *escarcatar* equival a *descarnar*. El diccionari també valencià de Lamarca porta *descarcatar* amb igual definició. Escrig dóna totes dues variants amb l'explicació un poc més precisa : «Descarnar. Quitar parte de una cosa o desmoronar-la.»

És inseparable de *qarqat* (*qarqat*), que Dozy (II, 336) tradueix per «couper en petits morceaux», basant-se únicament en l'autoritat del Mohit-al-Mohit, diccionari ben conegut, compilat a Síria en el segle passat. A Algèria *qarqat* significa «couper les crins, la crinière d'un cheval, les cheveux; égaler la barbe; tondre; ébarber, rogner» (Beaussier, 540). Amb tot i que cap altra font lexicogràfica no confirma l'existència d'aquest mot en àrab, i que en aquesta llengua és completament isolat, la impossibilitat de trobar a *descarcatar* una explicació romànica i l'abundància en àrab d'arrels quadrílteres amb caràcter expressiu, formades per una consonant repetida amb una *r* implosiva entremig (p. ex. : *qarqat* «revolvere», *qarqat* «craquer», *qarqat* 'ventre', *qarqat* 'griva', *qarqat* «gargarismus», etc.) em fa creure en l'origen aràbic del mot.

AGRICULTURA

taülla, ataüllar, traüllar

Taülla és el nom d'una mesura agrària usual en certes comarques valencianes. El Diccionari Geogràfic de Madoz (vol. I, p. 656) diu que el terme d'Alacant comprèn 30,675 taülles i ob-

1. És un poc sorprenent que el *š* (s) aràbic hagi estat transcrit en aquest mot per *s* castellana i no per *z* com de costum. Serà potser degut a andalusisme. En tot cas, el murcià, que, a diferència de l'andalús, distingeix *s* de *z*, diu *zajar* (García Soriano).

serva : «Cada tahulla en la huerta de Alicante es un cuadro cuyos lados tienen 16 brazas de 9 palmos valencianos cada una : de consiguiente la tahulla consta de 256 brazas cuadradas.» El diccionari Aguiló esmenta també el mot amb referència a Alacant. Segons Escrig la *tahulla* és un espai de terra de sembra equivalent a 1/6 de faneca, però aquesta mesura varia en altres punts del regne. El diccionari de l'Acadèmia Espanyola dóna *tahulla* com a propi de Múrcia, Almeria i Granada i el defineix com a mesura agrària usada principalment en el regadiu i igual a 11 àrees i 18 centiàrees (íd. García Soriano).

La variant *tafulla*, que porta Escrig, avui conservada en el nom del poble d'*Altafulla* (Camp de Tarragona), es troba en català antic (vegeu-ne altres exemples en documents il·licitans i murcians dels segles XIII i XIV, en García Soriano, pp. 154, 157, 158, 167 i 180):

... daven-los xx. *cafules* o xxx., o al qui mes en daven, daven-ne l., e que l. *cafules* no eren sinó dues jovades de Valencia que no fan sino xij. *cafices* de sembradura (*Crònica de Jaume I*, p. 487; cal llegir evidentment *tafulla*, *tafula*).

... paguen los dits moros [d'Elda], per *tafulla* que sembren, iiij. diners (any 1315, *Colección de Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, XII, 287).

De *taülla* deriva, com diu el Diccionari Alcover, el verb *ataüllar* que significa «mesurar a ull l'extensió d'un camp; apuntar (per tirar); albirar; mirar, observar», i s'usa a la Ribera de Xúquer i, més al Sud, fins a Alcoi, a València, Plana de Castelló, Maestrat, Tortosa i Segrià (Alcover; *BDC*, III, 86; García Girona; J. G. M.).

Una alteració d'*ataüllar* és *traüllar*, amb la repercussió de *r*, tan freqüent en els mots que ja contenen una *l* o *ll*.¹ En el text següent de Jaume Roig sembla tenir el sentit de 'observar, vigilar'

1. Exemples : STELLAM > *estrella*, EXPVLTIRE (de FVLTES 'farinetes') > mall. *espoltir* > *espoltrir*, cua-alba > *cualbra* (nom de bolet), val. *mastrullar* «mascullar» (Escrig) < *mastollar* (Pous i Pagès, *Quan se fa nosa*, p. 58; Saisset, *Perpinyanengues*, p. 95), oc. *mastoulha* (Sauvages, Lespy) (*MASTVCVLARE en lloc de *MASTICVLARE, MASTICARE?), port. *aldraba* (cast. *aldaba*) < ^{ال}عقبه (*aḡ-ḡabbba*), *alfàbrega* < val. *alfàbega* ^{ال}عقبه (*al-ḡabaḡa*).

Qui vol guardar Tal bestiar [les dones] ... No hi basten cans,
Murat castell ... Tal carceller En va *trahulla* : Per cos d'agulla
O portal vell Vol pas [vol que passi] camell, E pendre vol Lo raig
del sol Ell a grapades, A cullerades Tota la mar (*Spill*, v. 3499).¹

En el text del segle xv citat per Aguiló «lo diable que tant *traulla* per a perdre la nostra ànima», pot tenir el mateix sentit o bé el que li atribueix Aguiló de «esforzarse, trabajar con empeño». En tot cas aquest text mostra com ha pogut pendre aquest últim sentit en molts parlars moderns : mall. «*trahullar* manejar los negocios a su modo o mezclarse en todos» (Amengual), Poboleda (Priorat) *traullar* «trafiquejar»² (*Bulletí del Club Pirinenc de Terrassa*, II, 171), cerd. *traüllar* «tenir tragi, dar-se combat, anar i venir, bellugar-se» (*BDC*, II, 57). D'ací el substantiu *traüll* 'tràfec' (Mallorca,³ Cerdanya).⁴ Dubto que estigui ben interpretat el «*trahullar* taladrar, traspasar una cosa haciéndole numerosos agujeros» dels diccionaris d'Escrig (Suplement) i de Martí i Gadea (aquest últim dóna també «*trabulla* f. especie de taladro»).

Quant a l'origen del primitiu d'on deriven aquests dos verbs, tant la fesomia del mot com la seva àrea geogràfica ens obliguen a buscar-lo en l'àrab, i la doble forma *taùlla-tafula* és indicatiu que entre la *a* i la *u* hi havia en àrab una aspirada. Amb aquestes dades no vacillo a partir de تَهْلِيل (táhyila), definit en el *Vocabulista* (pp. 48 i 235) «ager», que Dozy tradueix per «champ, pièce de terre». P. de Alcalá dóna, amb un altre significat, «ala de tejado : tahvíla» (p. 96). El mot degué pronunciar-se *tahvíla* en vulgar, amb una dislocació de l'accent i de l'estructura sil·làbica

1. El significat de 'mirar' s'ha convertit en 'veure-hi a contrallum': segurament per etimologia popular (*tra-ull-ar*), en aquest text de Ruyra, «així com ell els llucava de dintre, ells també el *traüllaven* ... no pogué pas dubtar-ho : el *traüllaven*, li veien l'ànima» (*La Parada*, p. 148). A una dona d'Alforja (Camp de Tarragona) l'he sentit amb el valor de 'treure el cap', 'deixar-se veure' : *haurien d'ésser en aquella casa, però no s'hi veu traüllar ningú*.

2. Sembla que és més aviat també aquest el significat mallorquí : «ala a sa tasca s'ha dit, *trahullant* per aquí y per allà, deixant es xorrach per pendre es punta-corrent y es punta-corrent per sa plana» (G. Alomar, *La Renai-xença*, 1894, p. 513).

3. Aguiló.

4. *BDC*, II, 57.

semblant a la que ha experimentat الكروية (*al-karūiā*) > **al-karūia* > cat. *alcarauia*, *alcarauilla* (Steiger, *Contr.*, p. 205).

borja, alberjó

Sobre l'origen del primer d'aquests dos mots es pot veure l'article que li vaig dedicar en el *BDC*, xxii, 251-253. Avui puc adduir algunes precisions sobre l'ús del mot, que llavors va quedar un poc vague.

Segons Griera, *BDC*, xx, 29, seria una caseta de pedra seca i sense porta, que serveix de soplug i per a guardar la vinya, i es diria a Tortosa.¹ No obstant, ni allí ni al Pla de Lleida, on també s'usaria segons el mateix autor (*BDC*, xviii, 317), no me n'han sabut donar raó les persones a qui ho he preguntat. He pogut constatar que és igualment desconegut a molts pobles de les Garrigues, Ribera d'Ebre i Priorat, amb tot i que no és rar en la toponímia d'aquestes comarques: *Les Borgetes*, terme de Porrera; *les Borjasses*, terme de Vilanova de Prades; *Els Borjos*, terme de Tivissa. Solament a Poboleda m'he pogut assegurar que perdura *børja* com a nom comú, designant una barraqueta que acostuma a haver-hi vora l'era de batre per a ficar-hi la palla després de la batuda.² El mot és conegut també a Cabassers i a Torroja, però avui s'hi diu més aviat *pallissa*. Sospito que deu ésser emprat en alguns punts del País Valencià: cf. el *Mas de la Borja* en terme de Vallibona, p. j. Morella.

Del mateix mot aràbic que *borja* prové, com a diminutiu i amb dissimilació *o-ó* > *e-ó*, el mallorquí *alberjó*, *auberjó*, «naveta, espècie de barraca de pedres prehistòrica» «cambreta d'una casa per a vestir-s'hi o retirar-se en més íntima privadesa», segons Alcover i Amengual³:

1. La mateixa definició per a la mateixa localitat en el diccionari Alcover. Totes dues deuen procedir de la mateixa persona, que devia ésser col·laborador del diccionari Alcover i del Diccionari de Dialectes de l'Institut.

2. Una definició semblant dona per a la mateixa localitat Pinyes, *Buill. Cl. Pirinenc de Terrassa*, II, 154.

3. El primer d'aquests diccionaris dona a tort com a ètimon el cat. *alberg*, que hauria fet en tot cas **albergó*.

Mira pertot per veure si sa por estava amagada dins cap auberjó o enfony (Alcover, *Rondalles*, II, 81).

eixanguer

És la tira de cuiro¹ que serveix per a lligar al jou el camatimó de l'arada. El mot s'usa a tot el País Valencià, a les Illes i al migdia del Principat. Les localitats més septentrionals, d'acord amb les dades del diccionari Alcover i del *BDC* VI 42, XI 82-83 i XIX 128 i 219, són la Ribera de Sió, Santa Coloma de Queralt i Igualada. Més al Nord s'emptra *correig*, i *eixanguer* sols apareix isoladament prop de Vic (Sant Bartomeu del Grau, Torelló i Rupit). Aquesta àrea geogràfica, el fet de començar per *eix-* i la impossibilitat de trobar-li una etimologia romànica (les dñes que porta el diccionari Alcover² són massa absurdes perquè calgni refutar-les) inviten a cercar un origen àrab.

En àrab 'corretja de cuiro' es diu شُرْكَة (šórka) (*Vocab.*, p. 320), amb les variants شُرْكَة (šárka) (Dozy, *Suppl.*, I, 752), شُرْكَة (šáraka) «laqueus» (*Vocab.*, p. 450) i شُرْكِي (šárakī) íd. (Glossari de Leide, p. 281). De شُرْكَة degué derivar-se un *شُرْكَيْب (šarkáir) — d'on *eixarguer³ i, amb dissimilació, *eixanguer* — mitjançant el sufix -áir < -ARIVM, que tan fecund fou en l'àrab vulgar d'Espanya, àdhuc per a formar derivats de mots purament àrabs: فُندُقِيَّة (fundúqíyya) «stabularius» (*Vocab.*, p. 156), derivat de فُندُق (fundúq) «stabulum»;

1. A vegades pren també el significat de 'cuiro, en general': «Si no teniu dobles d'or ... ell ne dexta Dant-li'l cinquanta per cent, O be...l xanguer de l'esquena», Verdager, *Obres Completes* (ed. popular de la *Il·lustració Catalana*), IV, 34.

2. La que proposa Spitzer, *Misc. Alcover*, 470 (EX-IVNGVLA), també és impossible per raons fonètiques òbvies.

3. No manquen exemples de sonorització del ر, encara que no siguin tan abundants com els del ق: كُمِيَّة (kumíyya) > *gumia*, كَنْبُوش (kanbúš) (Dozy, II, 492) > *gambuix*. Com que el fenomen és més freqüent en el ر intervocàlic (Steiger, *Contr.*, 207) potser cal partir de شُرْكَايِر (šarakáir), derivat de l'altra variant, d'on *eixaraguer i després *eixarguer, *eixanguer*. Cf. اَدْرَاكَة (ad-dráka) > *adarga*; خَزَز (háráz) > *engarzar*.

حُبَيْر ¹⁰⁹ «dolus», de حَرْبَة ⁹² «dolosus» (*Vocab.*, p. 93). En altres casos, com cal suposar en el present, l'addició del sufix no modificava sensiblement el significat del primitiu : زُبَيْرَة ¹⁰⁹ «enclume» (Dozy, I, 579), de زُبْرَة ⁹ id.; جَعْبِيرَة ¹ (vegeu més avall s. v. *angevera*), de جَعْبَة ¹. Aquest mateix mot, amb un vocalisme diferent, شَرْكَايِر ¹ (*širkáir*), existeix amb un altre sentit : el *Vocabulista* el tradueix per *solaris i tugurium* (és a dir 'cabana'), i vindrà del sentit de 'xarxa' que té شَرْكَة ¹ en la llengua clàssica (Kazimirski, II, 704), cf. cast. *redil* de *red*, i *majada* de MACVLA 'malla'. De *širkáir* 'cabana' ve el cast. *chiquero*, com indica Simonet, i també sens dubte el nom del llogaret de *Xinquer* (en cast. *Jinquer*) a la serra d'Espadà, al SO. de Castelló de la Plana, que és interessant perquè presenta la mateixa dissimilació *r-r* > *n-r* que *eixanguer*.

monfara

Amb aquest nom es coneix a Silla (Horta de València) una espècie de garbell de llauna foradada per a porgar guixes (Max Thede, *Die Albufera von Valencia*, VKR, VI, 338).

Deu ésser مُنْحَل (ménhal), nom d'instrument de l'arrel نَحَلَ 'garbellar', glossat per «cribrum» en el *Vocabulista* (pp. 197 i 325), o més aviat la variant مُنْهَل (múnhal) (Kazimirski, IV, 476). La dislocació de l'accent clàssic múnhal en el vulgar munhál era de regla en hispano-àrab per als mots amb prefix *m-*, V. Steiger, *Contr.*, p. 93. També és corrent la vacil·lació entre *ma-* (*me-*) i *mu-*, cf. el que diu el mateix autor, p. 263 n., a propòsit de *almofalla* < *al-mahállā*, exemple al qual es podrien afegir molts : *almófar* < *al-máǧfar*, *almofrex* < *al-mafrás*, *almohaza* < *al-mahássa*, *morratxa* < *marášša*, et.ètera. Quant a la transcripció de *h* per *f* és la normal. Quant al canvi de *l* en *r*, és probable que el nostre mot sonés primerament **almonfala*, d'on després **almonfara*, per dissimilació. Modernament s'hauria perdut l'article *al-* com ha succeït en tants d'altres mots catalans (vegeu p. 1). Cf., d'altra banda, els fets aplegats a la p. 76.

naquera

Designa a Tortosa el «recipient de fusta de les sínies on s'aboca l'aigua dels catúfols» (BDC, III, 103). Segons Amades, a la comarca de Gandesa la *naquera* és nn sot que fa el mateix ofici (op. cit., *Excursions*, III, 156). L'accentuació *nàquera* del diccionari Aguiló és segurament una errada deguda a l'editor, car Mestre i Noè en el vocabulari tortosí citat més amunt, accentua *naquéra*. Es tracta evidentment de نَقِير (*naḳír*) «canalis» (*Vocab.*, pp. 207 i 278). Dozy i Kazimirski donen així mateix les accepcions «petite auge», «creux dans la terre ou dans le rocher», «baquet dans lequel on transporte le mortier». El mot pertany a l'arrel ن ق ر «frapper, creuser».

No crec que tingui la mateixa etimologia el nom del poble de Nàquera (*Nachara* en el Repartiment), entre Morvedre i Llíria. Encara que no manquen exemples de reculada de l'accent en mots amb vocal llarga a la síl·laba última o penúltima, són més aviat rars quan la precedent no és llarga (Steiger, *Contr.*, p. 74). Més aviat creuria en نَقْر (*náḳr*) «creux, cavité, excavation» (Kazimirski, IV, 601), convertit en *náḳar* d'acord amb la fonètica vulgar.

aumorda

L'*aumórda* és pròpiament l'obertura practicada en la paret d'una sèquia per a donar sortida a l'aigua que ha de regar un bancal. Està limitada per una pedra vertical (*peuet*) a cada costat, entre les quals es fa baixar per un galze una fulla de ferro (*pampa* o *pala*) que priva el pas de l'aigua un cop s'ha acabat de regar. Per extensió s'usa també *aumorda* amb el sentit de 'doll (d'aigua)', així es diu : *avui st que en baixa una bona aumorda* (d'aigua, en un rec). He recollit el mot en alguns pobles del baix Segrià, a Aitona, Seròs i Massalcoreig. El diccionari Alcover el dona amb les mateixes accepcions i per a les mateixes localitats. Sembla tractar-se d'un terme privatiu d'aquesta comarca; en tot cas en les regions limítrofes de més al Snd he pogut constatar que no s'usa.

Aumorda s'ha de relacionar amb el cast. *almoceda*,¹ terme propi de la regió de Tudela (Navarra), que el Diccionari Històric de l'Acadèmia Espanyola defineix «derecho de tomar agua por días para regar algún término», i segons Borao és «el agua que durante tres días al mes disfrutaban el río Queiles y sus regantes». L'etimologia d'aquest ha estat indicada per Dozy (*Gloss.*, pp. 168-169):² el participi passat de la quarta forma de l'arrel سدى «libere ut abirent quo uellent dimisit»; المَسْدَى (*al-músdā*) era, doncs, 'l'(aigua) deixada anar lliurement', d'on, per una banda, s'ha arribat a 'el forat per on es deixa anar l'aigua de regar' i per l'altra a 'dret de regar'. El pas de *s* davant consonant sonora a *r* és corrent en català : PRAEPOSITVM > *prebosde* > *preborde* > *pavorde*, *trasga* > **trarga* > *targa*, BDC, XXXII, 315, CASTELLANVM > *cas(t)là* > *carlà*; per a la *u*, vegeu més amunt, s. v. *aumaec*.³

de gaidó, de gairell, 'obliquament'

De gaidó és una locució bastant general en valencià, viva a la capital del Regne, Ribera de Xúquer, Alcoi i Alacant (J. G. M.). Segons Garcia Girona és usual a la Plana i al Maestrat. Del seu vocabulari i de la interessant llista de modismes que publica En Borràs i Jarque al BSCC extrec els següents exemples:

Mira eixe sinyó : porte el sombrero *de gaidó*.

Escupix *de gaidó* pa fer el pinxo (Vila-real, BSCC, XIV, 281).

Diabla d'aixelleró, tot lo dia retallant-lo, sempre para *de gaidó* (Sueca, BSCC, XV, 385).

Caminar *de gaidó* (enclou una idea de basculeig, segons J. G. M.).

1. Sense accent en el diccionari de l'Acadèmia i en Borao. Eguílaz accentua *almóceda*. Aquesta ha d'ésser l'accentuació primitiva; l'altra, *almocéda*, si realment existeix, serà deguda a la tendència a avançar l'accent en els esdrúixols que s'observa en aragonès (vegeu els exemples que cito en la *VRom.*, II, 159).

2. La que proposa Eguílaz no és satisfactòria ni per a la forma ni per al significat.

3. L'allunyament geogràfic em fa dubtar que el bercià *moldera* «canal que riega un pago» (García Rey) tingui res a veure amb el nostre mot, amb tot i que el canvi de *s* davant consonant en *l* seria possible en lleonès. Cf., encara, el nom del poble de la *Almolda*, prop de Bujaraloz (Aragó).

És curiós de reconèixer en aquesta expressió un record més de la terminologia àràbiga del regatge, car no dubto que es tracta de *غَيْضُون* (*gaiḍūn*), que el *Vocabulista* (p. 291) dóna traduïnt *ciconia putei*. En el marge hi ha la glossa *paal*. Es tracta, doncs, d'un pal per a treure aigua del pou. Dozy (II, 234) precisa: «bascule pour puiser de l'eau; c'est une longue pièce de bois, à l'un des bouts de laquelle est pendu le seau, tandis qu'à l'autre bout il y a un morceau de bois ou une pierre pour faire le contrepoids». Tothom que hagi vist aquests rudimentaris aparells, que a l'Empordà anomenen *poaranques*, recordarà que la posició obliqua del pal és característica, i aprovarà la justesa de la imatge que està enclosa en la locució *de gaidó*.

El valencià *de gaidó* apareix lleugerament alterat en *de gairó* «de soslayo» a la Conca de Tremp (Torre de Tamúrcia), segons el diccionari Aguiló. D'aquest, per canvi de sufix, haurà sortit el català central *de gairell*,¹ del qual es podria creure amb Spitzer (*Etymologisches aus dem Kat. in les Neuphilol. Mitteil.* 1913, 157 i ss.) que prové de *cairell*, diminutiu de *caire*, si no coneguèssim la forma valenciana i occidental. El pas de la *d* pretònica intervocàlica a *r* és un fet força corrent, sobretot en els parlars meridionals: val. *carafal* 'cadafal', val. *seguerós* 'àvid' < **seregós* < *sedegós* (BSCC, XIV, 249), val. *lliró* 'lledó', Albaida *croixirell* (J. G. M.) 'cruixidell', Sopeira *sereny* (*Congr. Ll. Cat.*, 429) < cerd. *sedeny* (BDC, II, 56), Benavarre *llimerar* 'llindar' < *llimedar* (BDC, VII, 75), *viriguera* 'vidalba' < *vidiguera* < VITICARIAM (BDC, VII, 79), mall. *porer* 'poder', Algairia en lloc d'Algaida, cast. *berengena*, cat. *albergínia* < àr. *bedingéna*. El nom de la barriada de la Saidia es pronuncia vulgarment a València la Saeria (Martí i Gadea, *Tipos y Modismes de la Terra del Gè*, I, 269).

1. Cf. el lleng. *de gavel* «obliquement», Alibert, *Gramatica Occitana*, I, 207.

EL PASTOREIG

cat. *rabera* 'ramat', cast. *rebaño*

Encara que manca a tots els diccionaris,¹ el mot *rabera* és d'ús molt comú en el migdia del Principat i en terres valencianes, especialment en la regió dels Ports de Beseit. L'he sentit aplicar a un ramat d'ovelles a Vallibona (p. j. Morella) i s'usa també a Tortosa (*BDC*, III, 106), a Xerta i a Beseit (*BDC*, XIX, 196). Apareix ja en Jaume Roig:

Vaques, ovelles, Egues, someres, Molt grans *raberes*, Ab un mardà, Toro, guarà, Se companexen [s'acontenten] (*Spill*, v. 8592).

I deu tenir el mateix sentit en l'obscur vers 207 de la *Brama dels Llawradors*:

Y fo triat danques en molt gran *rabera*.

El *Vocabulista* (p. 410) dóna entre els equivalents aràbics del llatí *grex* el mot رِبْ (rábrab), que fa el plural رِبَابْ (rabárīb). D'aquest *rabárīb* pot venir el cat. *rabera* amb adaptació de la terminació exòtica d'aquest mot a la terminació catalana *-era*. Tractant-se d'un mot de significat col·lectiu, no pot estranyar la generalització del plural.

El cast. *rebaño* (*rabaño* en castellà antic, Menéndez Pidal, *Manual*, § 17, 4; i en alt aragonès, J. M. C.), port. *rebanho*, d'etimologia inconeguda, té el radical comú amb el nostre *rabera*. Res no impedeix de cercar-li el mateix origen. Del singular *rábrab*, pronunciat en vulgar *rabráb* (cf. *al-ákrab* > *al-ákráb* > *alacrà*), amb pèrdua de la segona *r* per dissimilació i canvi de la terminació estrangera *-áb* per una terminació romànica (cf. *al-mohtásīb* > *al-*

1. Només Escrig dóna «*rabera de bous o de borregos Ganado*», amb una definició inexacta. Darrerament el Diccionari General de P. Fabra ha admès «*rabera ramat de bous o de cabres*», amb una definició massa restringida.

motacén, *rabéb* > *rabel*, *al-ákrab* > *alacrán*) pogué molt bé sortir *rabaño*, i d'aquest, *rebaño* (cf. p. 7).

cat. *sicló*, cast. *ciclán*

Els diccionaris valencians de Lamarca i d'Escrig porten *cicló* com a equivalent del cast. *ciclán* 'que té un sol testicle', 'cap de bestiar que té els testicles amagats en el ventre'. Borao registra *ciclón* com a aragonès, i Rohlf, *Le gascon*, § 43, cita *zicolón*, usat a Biescas (vall de Tena). Kuhn, *RLiR*, XI, 103 i 211, dona *ciclón* per a les valls d'Hecho, Tena i Broto, *ciquilón* per a les mateixes valls i la Serra de Guara, *ciglón* per a Hecho i *cigolón* per a Panticosa. El significat és «carnero con un solo o sin testículo». Rohlf reuneix el nostre mot amb l'arag. *cisción*, gasc. *chiscle*, *chiscloú*, basc suletí *chichclo*, i els atribueix a tots un origen basc.

Segons Spitzer, *ZRPh.*, LVI, 72, el castellà *ciclán* i la variant baix-aragonesa, andalusa i hispanoamericana *chiclán* vindrien del ll. CYCLAMEN, nom d'una planta que té com a arrel un tubercle, al qual hauria estat comparat l'únic testicle del *sicló*. No es veu llavors com s'expliquen les formes en *-ó* i *-ón*, ni per què la comparació s'ha fet justament amb el CYCLAMEN i no amb altres tuberoses més conegudes.

Però no es pot posar en dubte que *ciclán*, *ciclón*, *sicló*, vénen de l'àrab سِقْلَب (*siklab*) «eunuchus» (*Vocab.*, p. 371; Glossari de Leide, p. 169), el qual, per la seva banda, prové del romànic SCLAVVS. *Ciclán* està, respecte a *siklab*, en la mateixa relació que *alacrán* amb *al-ákrab*. Quant a la *o* de la forma catalana, és deguda a la influència de la *b* següent sobre la pronunciació de la *a*; cf. els casos reunits per Steiger, *Contr.*, pp. 301 i 311, n. 1, i *xarop* al costat del cast. *jarabe* < شَرَاب (*šarāb*).

És possible que Rohlf ho encerti quant a les formes en *siscl-*, *chisc-*, en cercar-los un origen basc, perquè no sabia veure la raó de la segona *s* si vinguessin de l'àrab, però en tot cas les de radical *cicl-* vénen d'aquesta llengua, i després hi ha hagut potser encreuaments entre les dues famílies de mots.

fleitera 'motllo de fer formatges'

S'usa a Benassal i en altres punts del Maestrat, segons el Vocabulari de Garcia Girona.

P. de Alcalá (p. 232, s. v. *encella*) dona amb el mateix significat *pilékta* (és a dir: *piléh̄ta*) i *pellkta* (p. 169, s. v. *cincho para esprimir*). La *p-* indica que no és mot àrab, sinó d'origen llatí; es tracta del llatí PLECTA 'trenat' 'garlanda', cast. *pleita* 'faixa d'espart trenat que serveix per a fer estores, etc.', marroquí *بليطة* *pleita*, id. (Lerchundi) (*REW*₃, 6591a), perquè, com indica Simonet, *Glos.*, p. 432, la formatgera es feia de joncs trenats (vegeu-ne més proves en el diccionari llatí de Forcellini i De Vit, s. v. *fiscella*).

El tractament de CT > ht — cf. *لَحْتِيَيْن* *lahtīyīn* 'dac ficus', *Vocab.*, p. 448; *لَحْتَيْرَة* (*lahtáira*) 'herba-col' en Ibn-Jòljol, *لَحْت* (*nóhte*) NOCTEM en Ibn-Cuzman, i, parallelament, *لَاخْش* (*láhš*) «taxus» *Vocab.*, *leḫxia* «lexia» Alcalá¹ — i la intercalació d'una vocal entre les dues consonants inicials, són de regla en els manlleus llatins de l'àrab.

En *fleitera* tenim el mateix mot ampliat amb el sufix *-era*, i amb una nova alteració per a adaptar-lo a la fonètica àrabiga: el pas de *p* a *f*, que, efectivament, és normal en els estrangerismes d'aquesta llengua: *fúndaḥ* < *πανδοχείον*, *fústah* < *πιστάχιον*, *firsik* 'préssec' < PERSICVM,² *'isfánġ* < *σπογγιά*, *'úshof* < *(ἐπι)σχοπος*, *ful-lús* < PVLLVS.

1. Ací es pot afegir *ḫáḫa* «çorita, paloma» (Alcalá 170) idèntic amb el cat. *xixella*, cat. ant. *saxel*, que vaig estudiar en el *BDC*, xix, 41. El grup *-ḫx-* del mossàrab prova que de les dues etimologies indicades allí — SASSIA i SAXEVS — cal donar preferència a la segona.

2. D'altres vegades l'arabització es fa convertint la *p* en *b*. Això és el que ha passat en *bresquilla* (PERSICVS més -ICVLA), que designa una mena de préssec en el País Valencià i migdia del Principat. El murcià *fresquilla* (García Soriano) no presenta, com es podria creure, l'alteració directa de *p* en *f*, sinó el canvi típicament murcià de *b-* en *f-* darrera la *-s* de l'article plural.

EINES I ATUELLS

tabà, tabac, entabanar, entabacat

El primer d'aquests mots apareix en textos dels segles XIV i XV:

Prec-vos que em vullats donar ... Un *tabà* que hai anit lleixat En esta barca, per oblit, Ab la qual arribei anit En aicest lloc, ab gran tempesta; E donar-m'hets tota la resta Que posezesc en aquest món, Car per ma fe, tan robat són (Metge, *Llibre de Fortuna e Prudència*, p. 59).

Encara que es tracta d'un text escrit mig en llengua d'oc, com que el mot és del tot estranger a aquesta llengua, hem de considerar-lo català. L'editor, M. Olivar, p. 8, tradueix «cabàs». Cap diccionari no registra el mot, llevat del de Bulbena, que tradueix *tavà* per *canastilla*. La seva existència està confirmada pels textos següents:

E no res menys nos trametets cc. peces de drap gros blanch per *tabans*, a obs dels galiots (*Carta de Pere III*, any 1324, *BABL*, v, 93).

... trobam una taula plegadissa on havia I *taba* de burell folrat de blanq (document de 1374, Miret, *Sempre han tingut bec les oques*, I, 70).

Robes [= efectes] que lo notxer en Jacme que mort haue, [haue] en la nau... : un coltell larch ab gauineta, 12 s. Item un *taba* blanch, 1 ll., 2 s. Item una polanda de friso, 1 ll., 5 s. (Inventari barceloní de 1416, publicat per Moliner i Brasés en el seu Consolat de Mar, p. 356).

Sembla, doncs, que es tractava d'una mena de maletí de drap, generalment blanc, per a dur efectes d'ús durant la navegació en un vaixell.

Tabà és una variant del mot *tabac* que apareix en dos textos antics, un d'ells (O. Pou) provinent de Girona (vegeu Aguiló), amb el sentit de «panereta per a posar flors o per a guardar-hi

el que es fila».¹ Escrig defineix : «cestillo o canastillo pequeño hecho de mimbres, que regularmente sirve para tener su labor las mujeres y tenerla en la mano». El Vocabulari del Maestrat de Garcia Girona, porta *tabac* «paneret, mesura» (en l'article *des-tabac*). El *tabac* s'emptra també per a dur fruita : en valencià és usual la comparació «com la pera en lo tabac»:

Si vols ser un felís casat fes per tindre a la sogra com la pera en lo *tabac* (*Llibret de la Falla*, any 1918, p. 1).

L'etimologia d'aquest mot, així com la del cast. *tabaque*, ja fa temps que és coneguda : àr. *طَبَقْ* (*tábak*, vulgar *tabák*) «calathus, canistrum» segons el Glossari de Leide, pp. 50 i 54. Pel que fa a *tabà*, l'origen és el mateix, però hi ha hagut un dels habituals canvis de sufix, comparable al que ha sofert *alambí* < *الأَبْيَقْ* (*al-'anbíq*).

De *tabà* deriva el verb *entabancar*,² pròpiament 'tancar en un tabà' i d'ací 'enganyar' (Barcelona), 'amoïnar, omplir el cap' (Vic, segons Aguiló),³ 'marejar (el fum, una olor forta)' (Mallorca), cf. el sinònim *ensarronar*, derivat de *sarró*.

¿Com és que m'*entabanes* així, si saps que no ns podem aparir? (Massó i Torrents, *Croquis Pirinencs*, p. 76).

Aquelles vens de confits m'*entabanaven*. En efecte és l'únich que'm dóna mal de cap (Pons i Massaveu, *La Renaixença*, any VI, vol. II, p. 439).

No sé com s'apoderà de mi aqnell estrany espahordiment, qu'adhuch en lo mes fort de la brega no m'havia *entavanat* gota (ídem, ídem, any 1888, p. 146).

Un baf d'aumesc que *entabana* (Coloma Rosselló, *Valldemosines*, p. 75).

Ja sentia sa calor per ses cames i sa fumassa m'*entabanava* de tot (Alcover, *Rondalles*, III, 44).

1. Cal afegir-hi un document de 1429, on es parla de dos *tabachs*, un de verga i un altre de palma, trobats en un artibanc (*EUC*, VII, 228).

2. Spitzer, *Katalanische Etymologien* (*Mitteil. aus dem Gebiet der roman. Philol.*, IV) creia que *entabancar* ve de *TABANVS*, però el procés semàntic em sembla rebuscat i sobretot s'hi oposa la *b* — no *v* — de *entabancar*.

3. Aquesta segona accepció es troba també en l'escriptor barceloní vuitcentista Pons i Massaveu.

De *tabac* crec que deriva *entabacat* «cielo raso» (Diccionari valencià de Sanelo, f. 72 r.), «la parte interior del techo de un edificio y el suelo de los aposentos o piezas altas que no son de vuelta o bovedilla; cerca, muro» (Escrig), «espacio entre las vigas de las débiles cubiertas de las casas, que se cubría con *socarrats* (ladrillos de barro ordinario)» (Almela, *Vocabulario de la Cerámica de Manises*, BSCC, xiv, 398), *teulada entabacada* «la que té un enrajolat entre les teules i les llates» (Borges Blanques, BDC, xx, 201). Es pot comparar el cast. *artesonado*, derivat de *arteson*, *artesa*, 'gaveta', i el cat. *teginat*, de τάγγων 'paella' (vegeu més avall, s. v. *tangi*).

tabaira

Un document valencià de 1517 cita les «*tabaires* envernissades» com una peça de terrissa feta a Manises. Osma, autor que ha tractat de la matèria, diu que «acaso fueran losetas grandes para fondos de lavadero o de horno» (Almela, *Vocabulario de la Cerámica de Manises*, BSCC, xiv, 420). A tort, perquè, com veurem més avall, es tracta d'un recipient. Segons el diccionari d'Escrig, la *tabaila* (cf., per a la *l*, p. 76) és avui una «especie de bandeja de madera que usan en las fábricas de dulces para llevarles de una parte a otra». Finalment, el diccionari Aguiló diu que a Banyoles, la *tabayna* (per a la *n*, cf. *xicoina*, variant de *xicoira* que he sentit a Setcases i altres localitats pirinenques) és un «triador en forma de garbell gran sense forats, que es posa sota les mesures, per tal que els grans no caiguin a terra i es perdin».

En àrab hi ha طَبِيرَة (*tabáira*) «vas» (*Vocab.*, p. 620), *tabáyra* «orça, vaso de barro» (Alcalá, p. 330), «parra de barro» (id. 443), *tabaira* «tina o tinaja» (Lerchundi, p. 783), algerià طَبِيرَة (Simonet llegeix *thabária*) «jarre» «pot en terre à deux auses» (tres testimonis moderns en Dozy, II, 20, i Simonet, p. 628). L'estructura del mot no és aràbiga. La forma *tubáira*, de la qual cita Simonet un testimoni modern, respon justament a un esforç per fer-lo entrar en un tipus de mots corrent en la llengua: el del diminutiu de vocalisme *u-ai-a*. D'altra banda, és un mot isolat. Sembla, doncs, que Simonet té raó de cercar-li un origen romànic, però no ha estat afortunat en relacionar-lo amb la família del nostre

tupí. Més aviat creuria que es tracta de l'àrab طَبَق (*ṭabák*), estudiat en l'article anterior, que, ultra el de 'panera', té el significat de 'plat, plata' (Dozy, II, 24), amb substitució de *-ák* per la terminació mossàrab *-áira* (-ARIA), cf. una substitució anàloga en el cas de *rabera*.

manjarra

El Diccionari d'Escrig registra *manjarra* «Arquilla. Especie de cepillo para meter el dinero que se recoge de varias procedencias». A l'ordre alfabètic corresponent hi ha *majarra* com a variant de *manjarra*. El Diccionari Aguiló porta *matxarra* (pronúncia apitxada) «botijo de cristal cubierto de esterilla para vino o vinagre (València)»; *magerra*, amb dos testimonis valencians antics (mal interpretats per l'editor),¹ i el derivat *majarrer*, *macharrer* (s. v. *maxarer*) «funcionari a càrrec del qual estava la *manjarra*». És l'àrab مَجَّار (meğárr) «cassette», segons Dombay, *Gramm. linguae mauro-arabicae* (citada per Dozy, I, 180), pertanyent a la mateixa família que مَجَّار (ğárra) > *gera*, com ja ha reconegut Moll en el diccionari Alcover per a la variant *almagerra*. La forma amb *-n* és un cas més a afegir als reunits s. v. *recó*.

taibola

El significat més corrent és el de «caxita angosta donde meten el hurón», que ja porta el diccionari valencià de Sanelo, ff. 17 v. i 131 r. El de Lamarca dona «*taibòla* (de hurón) : corcho».² I Aguiló, «*taivola* caixa o gàbia d'espart de tenir les fures (Alacant)». El diccionari d'Escrig, ultra aquesta, dona, però, altres accepcions: «tumba o sepultura; cárcel; lugar en que uno está escondido; *adj.* casquivano [partint de la idea de 'cosa buida de dins']»:

... el filador, que's un *taibòla* entremetent, temerós que pegue cadascú per un camí, té una ocurrencia... (BSCC, 1921, p. 53).

1. Figuradament: «De viudes ... Perço ni a tantes ... Ques dexten prest vençre, de mortes de fam, Hius dexten posar la ma en la *magerra*, Hi sens moltes noues, saferren ab lam» (*Procés de les Olives*, v. 1599).

2. *Corcha* significa «caja cilíndrica de corcho, de una pieza, donde se lleva el hurón», segons el *Vocabulario Andalúz* d'Alcalá Venceslada.

Crec que es tracta de l'àrab *تَيْبُوت* «*taibūt* : arca» (Alcalá, p. 104), «*teibūt* : caxa o arca» (id. 145). Ignoro per què Dozy no ha recollit aquest mot en el seu Suplement. Es tracta d'una variant del mot ben conegut *تَابُوت* (*tābūt* > cat. *taüt*, etc.), del qual el mateix Alcalá (p. 417) dóna, entre altres, el significat de «tumba, sepultura». Els dissíl·labs de vocalisme *ā-ū*, generalment d'origen estranger en àrab,¹ solen tenir al costat una variant en *ai-ú* : *كَيْدُوس* (*kaidūs*),² al costat de *كَادُوس* (*kādūs*),³ del ll. CADVS (Dozy, II, 315); *دَيْمُوس* (*daimūs*),⁴ al costat de *دَامُوس* (*dāmūs*),⁵ del gr. *δημόσιον* (Dozy, I, 460); *رَيْدُوج* (*raidūġ*), al costat de *رَادُوج* (*rādūġ*) (Simonet, p. 480); *كَيْدُوم* (*kaidūm*), al costat de *كَادُوم* (*kādūm*) (Dozy, II, 316).

El canvi de *taibūt* en *taibola* podria ésser degut a un dels canvis de terminació per adaptació a un sufix romànic, a què ja estem acostumats (cf. *cascall*, *fustet*, *faradatxo*, *gargot*, *rabera*, *sicló-ciclán*, *tabà*, *tabaira*), però més aviat s'explicarà per la influència del mot sinònim murcià «*gaibola* huronera», que, com ja ha vist García Soriano, no és altra cosa que el ll. CAVEOLA. El mateix mot reapareix a Altea, en la forma «*gaixbola* artefacte d'espart o de fil de palomar que serveix al caçador per a portar la fura» (BDC, XX, 314), lleugerament alterat per contaminació de *caixa*, i en l'andalús *garibola* «huronera» (Alcalá Venceslada), panocho *garigola* id. (Ramírez Xarriá), que deuen haver sofert la influència de *garjola* (per a l'origen del qual, vegeu Wagner, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais*, p. 61).

cat. *angevera*, cast. *linjavera*

Heus ací el passatge de Jaume Roig on surt aquest mot:

1. Cf. per al nostre mot el caldeu *תִּיבִּיטָא* (*tebíta*) «cista, arca».
2. D'ací *Alcaidús*, alqueria de Menorca.
3. D'on el cat. *caduf*, cast. *arcaduz*.
4. *Daimús* prop de Gandia, dit també *Demús*; *Daimús*, partida del terme de Ginestar d'Ebre.
5. D'ací *Demús*, *Ademuz*, *Adamuz*.

«Jus tancadura, — Dich — hostalera, Est'angevera¹ Vos la m tancau E la m guardau Axí com l'ull Car molt la vull» Aquella nit ... Ella y un frare Tot ho robaren ... Femme mal joch : Ultra l'or poch Letra hi tenia (*Spill*, v. 1402).

L'editor tradueix «especie de bolso» i en cita un altre exemple, escrit *angevera*, en un document d'arxiu valencià de l'any 1461. Cap diccionari, ultra l'Aguiló, que cita aquest mateix exemple, s. v. *engevera*, no coneix el mot, si no és el de Bulbena, que dona «angevera : sach de mà».

En castellà antic hi havia una forma amb l'article aglutinat, *linjavera*, que apareix en López de Ayala i en el *Cancionero General* amb el sentit de 'saquet de lli per a dur menjar per al falcó'. Els diccionaris registren *linjavera* — o, mal accentuat, *linjávera* — com a mot antic, sinònim de *carcaj*.²

El nostre mot és idèntic amb el port. *algibeira*, port. ant. *aljaveira* 'butxaca', mossàr. *jabáyra* «porta-cartas» (Alcalá, p. 353), amb el pas bastant corrent de *al-* a *an-* : *angorfa* al costat de *algorfa*, *angerra* 'gerra' (Aguiló) en lloc de *algerra*, *anjub* variant de *aljub*. Es tracta d'un mot híbrid, format amb el sufix romànic -ARIA i un radical aràbic, que aquest sigui جَيْب (*ǧáib*) 'butxaca', com volia Dozy, *Gloss.*, pp. 125-127, o més aviat جُبَّة (*ǧá'ba*) 'buirac', que va pendre el significat de 'sac de cuiró' en el portuguès ant. *aljava*, com va indicar Carolina Michaelis, *RLus.*, XIII, pp. 239-241.

tangí, teginat

Tangí significa avui a Girona una espècie de perol d'estany amb dues anses, destinat a fondre-hi llard, fer-hi confitura, etc. Griera el registra amb el sentit de 'cassola' a Girona, 'gavadal' a Cerdanya (*BDC*, xx, 236), 'cubell de la bugada' a Figueres (*BDC*, xvi, 5; *ALC*, mapa 441). El diccionari Aguiló en dona dos exemples com a sinònim de *perol* en una obra de l'escriptor gironí

1. En el manuscrit *estangeuera*. Chabàs imprimeix *esta engevera*.

2. Carolina Michaelis, que va estudiar aquest mot castellà en la *RLus.* XIII, 337, creia erròniament que venia de LINEA VERA. Però d'ací no podia sortir altra cosa que **linavera* en castellà.

vuitcentista Riera i Bertran, i un altre del segle XVIII, procedent de Vic.

Sigui el que vulgui el que hom pensi de la naturalesa d'aquesta relació, és evident que el nostre *tangi* està relacionat amb l'àrab clàssic i vulgar طاجن (*tağīn*) «frying-pan» (Lane, 1830), طاجين (*tağīn*) «plat en terre où on fait cuire des galettes qui servent de pain; casserole en terre, poëlon» (Beaussier, 392), طاجن (*tāyin*) «cazuela» (Lerchundi), طجين (*tağīn*) «sartago testacea» (Dombay, *Gramm. Linguae Mauro-Arabicae*, citat per Dozy, II, 27). El pas de *tagīn* a **tangīn*, d'on *tangi*, és degut a un fenomen molt corrent, com hem vist més amunt (s. v. *recó*).

Però la localització nòrdica del mot català em fa creure que no ve de l'àrab, sinó que el nostre *tangi* té la mateixa etimologia que el mot àrab, la qual, com ja era sabut per a aquest últim, no és altra que el grec τάρηνον 'paella', que, amb la η pronunciada i, segons la norma del baix grec, devia arribar al català del Principat per via europea i, per altra part, a l'àrab de València (*Vocab.*, pp. 134 i 273 : «طاجن cazola») per via africana. La variant grega τήρων ha donat d'altra banda el men. *tià* 'cassola' (*ALC*, 441), oc. ant. *tian* «écuelle, terrine» i altres formes romàniques (*REW*₃, 8613).

De la forma primitiva *tagīn* deriva *teginat* 'sostre' (cf. el cast. *artesonado*, derivat de *arteson* 'gaveta', i el val. *entabacat*, derivat de *tabac*, vegeu més amunt), del qual reuneixo a continuació tots els testimonis que em són coneguts : *treginat* Vida Coetània de Ramon Llull, *BABL*, VIII, 94; *teginat* Valeri Màxim, I, 32 (text valencià de fi del segle XIV); *traginat* Doc. Cult. Cat. Mig-ev., II, 376 (Barcelona, 1405); *teginat* Oliver, Excitatori, p. 154; *teginat* Breviloqui de Joan de Galles, p. 68; *teginat* Recull d'Eximplis e Miracles publ. per Aguiló, II, 267, 295 (tots tres, textos del segle XV, d'origen dialectal desconegut); *taguinat* Sentències Morals, Col. doc. inéd. Arch. Cor. Ar., XIII, 245 (ms. de mitjan segle XV); *treginat* Muntaner, cap. 171; *traginat* Turmeda, Cobles de la Divisió del Regne de Mallorca (any 1398), ed. Nostres Clàssics, p. III; *traginat* Set Savis (segle XIV), v. 313. En època moderna : «*traginat*: lacunar, laquearium» en el *Thesaurus puerilis* d'Onofre Pou (Girona,

segle XVI); mall. *traginada* «el techo de toda habitación cuando hay encima otra habitación o desván y no el tejado» (Aguiló), «el cañizo o lecho de cañas en que descansa el tejado» (Amengual); Ciutadella *traginada* 'sostre' (BDC, xx, 108); *teginada* en Alcover, *Rondalles*, II, 91; Elx *ternijál* (sens dubte de **treginal*, **trenijal*, però la -l és sorprenent, BDC, xvii, 53); val. *taginat* «zaquizamí o cobertizo de madera labrada» (Escrig);¹ Atzeneta del Maestre *tecínat* «coberta de la casa, construïda de canyes i també de teula» (BDC, xx, 111); *teixinat* en Verdaguer, *Canigó*, vi, 29; *entexinat* en Bosch de la Trinxeria, *Records d'un excursionista*, p. 15; *entexinat* en Costa i Llobera, *Visions de Palestina*, p. 106 (i en molts altres autors de la Renaixença); «enteixinat m. Entrecreuament de bigues i motlures en un sostre, en una volta, etc., formant compartiments quadrats, poligonals» (Dicc. Fabra).

setra, setrill

Ja és sabut que l'àr. سَطْل (*sáṭl*) «a kind of pail, of tinned copper, which the women take with them to the hot bath, containing the water that they require for washing» (Lane, p. 1359), ha donat el port. *acelere* i el cast. *acetre* (Dozy-Engelmann p. 34, Eguílaz p. 27, REW₃ 7883a), però hom oblida d'afegir-hi el català antic i dialectal *setra* 'espècie de gerro' (testificat a partir del 1345), del qual es poden veure nombrosos testimonis en el diccionari Aguiló, s. v. *cetra*, i en el BDC, xx, 235, murc. *cetra* «jarrito, generalmente de cobre, con una asa larga vertical para sacar agua, vino, etc., de las tinajas» (García Soriano).

De *setra* deriva el mot usual *setrill*; el sufix és el llatí -ICVLVM, com es veu per les variants antigues *setriy*² i *citriy* (Aguiló). Al costat de *setrill* existeix dialectalment *sitrell*³ (Empordà, Gironès) amb el sufix -ELLVM i dissimilació e-é > i-é (com en *finestra*, *sirvent*, etcètera). I de *sitrell* ha estat extret *sitra* 'espècie de porró', 'me-

1. El «*taginat* Alfarge: piedra inferior del molino de aceite» del diccionari de Martí i Gadea (Supl.) em sembla molt problemàtic.

2. El cat. *setri* que cita Dozy i repeteixen Eguílaz i Meyer-Lübke, no existeix. En el text citat per Dozy hi ha *setriy*, pronúncia dialectal de *setrill*.

3. *Citrell* surt ja en un document de 1546, *EUC*, iv, 174.

sura d'oli o de vi', usual en molts parlars del Nord del Principat i documentat des de 1399. El mot ha penetrat en la llengua d'oc: el *Petit Dict. prov.-fr.* de Levy registra *citra* «cruche» (manca Raynouard i *Prov. Suppl. Wb.*), però els diccionaris patuesos moderns el desconeixen; només el diccionari bearnès de Palay el registra, però crec que l'haurà tret de Lespy, el qual porta «*citre*, espèce de petite cruche» com a mot antic, amb un testimoni de la Història Sagrada en bearnès, manuscrit del segle xv.

marguà

Designa a Eivissa el ventall d'avivar el foc, segons Griera, *BDC*, xx, 267, que el declara mot d'origen desconegut. Es retroba en els parlars castellans meridionals: murcià *margual* «soplillo de cocina», Moratalla *marguán* (García Soriano), panocho *margualiquio* «soplillo de esparto» (Lemus), andalús *maroal* «Rodal de esparto tejido. Los de mayor tamaño sirven de estera y hay otros pequeños para avivar la lumbre. Soplillo, panerillo» (Alcalá Veneslada).

És l'àr. ¹⁰مرواح (*míruah*) «éventail» (Kazimirski, II, 364), «ventilateur» (Dozy, I, 568), ¹⁰مرواح (*máruah*) «flabellum» (*Vocab.*, p. 184, 392), «aumentadero, que haze viento: *marguáh*» (Alcalá, p. 108), «aventador para aventar el fuego: ¹⁰مرواح *méruah*» (Lerchundi), derivat de l'arrel ¹⁰روح 'bufar'.

La -l o -n de les formes castellanes es pot explicar de dues maneres. O bé com una alteració del ح (*h*) àràbic, passat primerament a -f. O bé s'ha de considerar *margual* com a dissimilació de *marguán* (cf. murcià *mardal* de *mardán* 'marrà') i aquest com a forma pròpia de la zona murciana, on, havent lluitat llargament el tipus lingüístic castellà amb el català, tota forma en -á sentida com a catalana, hauria estat reemplaçada per una forma en -án¹.

1. Imprès ja aquest article, m'assenyalen la nota de M. L. Wagner, *RFE*, 1934, pp. 237-243, on ja s'indica l'origen del murcià *margual*. Wagner dona una altra explicació, molt documentada i potser preferible, de la -l.

monot

Entraba por la noche en la barraca con el *monot* al brazo una bolsa de red y aros de madera que contenía algunas anguilas, y empujaba con el pie a su nuera para que le dejase sitio en el fogón (p. 44).

Cerrar las acequias con barreras de redes sumergidas, colocar junto a ellas las bolsas de malla de los *mornells* y *monots*, y la pesca por sí sola iba a colarse en el engaño (p. 118).

Per aquests dos passatges de *Cañas y Barro* de Blasco Ibàñez es veu que el *monot* és una mena de nansa o bertrol, usada per a agafar peix a l'Albufera de València. Cap diccionari no registra el mot, si no és l'*Enciclopèdia Espasa*, que dona *monot* com a sinònim «levant» del cast. *garlito*. Max Thede, *Die Albufera von Valencia*, VKR, VI, 378, ha recollit, ultra el *monot*, altres tipus menys importants de nansa anomenats *mona* i *monet*.

Sembla obvi que es tracta dels mots corrents *mona* 'símia' i val. *monot* 'simi'¹ (Escrig). Però a base de la circumstanciada descripció que en fa Thede no aconsegueixo veure quina semblança, per allunyada que sigui, entre un simi i la nansa en qüestió, pot haver donat naixença a aquest nom. Tenint en compte això i atès que en hispano-àrab el prefix *ma-* (*me-*) és generalment substituït per *mu-* (*mo-*) (cf. més amunt s. v. *monfara*) i que la *a* davant labial passa sovint a *o* (*šarāb* > *xarop*, *siklāb* > *sicló*), és lícit de formular la hipòtesi que *monot* representa l'àr. *مُنَاب* (*māhnab*, *mīhnab*, accentuats en vulgar sobre l'última síl·laba) «decipula» (*Vocab.*, p. 333), *مِنْاب* (*mīhnāb*) «laqueus, pedica» (Glossari de Leide, pp. 281 i 371). El canvi de *-ob* en *-ot* seria un de tants canvis de sufix com ja hem vist més amunt. Després, creient que *monot* era el nom del simi aplicat a una mena de nansa, hom hauria batejat certes variants secundàries de *monot* amb les denominacions de *mona* i de *monet*. Ací escau de recordar que *mona*

1. Usual avui en valencià: «yo me quede así fet un *monoto*» (Escalante, *Una sògra de Castañola*, València, 1875, p. 13).

'pastís de Pasqua' no té res a veure etimològicament amb el nom del simi sinó que, com ha demostrat M. Bataillon (*Cinquantenai-re de la Faculté des Lettres d'Alger*), ve amb el portuguès antic *monda* del ll. (ANNONA)MŪNDA; l'etimologia no ha impedit naturalment que certs pastissers enganxin la imatge d'un simi a la *mona de Pasqua*.

Caldria que un bon coneixedor dels ormeigs de pesca valencians examinés si existeix alguna semblança que pugui justificar l'aplicació del nom d'animal *monot* a l'eina al·ludida o si, no existint-ne cap, s'imposa acceptar l'altra explicació que he esbossat.

cat. *barrina*, cast. *barrena*

El *Vocabulista* registra بَرِينَة (*birrīna*) «terebrium» (pp. 36 i 606), P. de Alcalá dona *birrīna* i *barrīna* «barrena» i Beaussier بَرِينَة (*b-rrīna*) i بَرِينَة (*b-rnīna*)¹ «vrille» (p. 34). Vegeu més testimonis del mot en Dozy, I, 78, i Simonet, *Glos.*, p. 38.

Engelmann i Dozy en l'alternativa entre fer venir *barrena* d'aquest mot àrab o fer venir aquest últim del castellà, s'inclinen per atribuir origen europeu al mot àrab. Cal observar, però, que si bé aquest ve amb seguretat del ll. VERVĪNA (*REW*₃, 9261, cf. la *rr* també en l'it. *verrina*)², el cast. *barrena* ha de venir en tot cas del mot àrab i no directament del llatí, com afirma Meyer-Lübke. Només així s'explica el canvi de ĩ en *e*, que és normal en els arabismes (Steiger, *Contr.*, pp. 341-342).

El cat. *barrina*, no existint aquesta raó, es pot creure, en canvi, que ve del llatí directament. Es cert que si hagués passat per l'àrab s'explicaria automàticament el pas de *v-* a *b-*,³ però no en manquen exemples en els nostres mots d'origen llatí, com, per no

1. Per al canvi de *rr* en *rn*, vegeu els exemples que n'he reunit en la meua recensió de Rohlf, *Le gascon, VRom.*, II, fasc. 2.

2. Aquesta duplicació deu ésser deguda a la mateixa acció de la *y* següent que s'ha deixat sentir en l'it. *acqua*, cat. occ. *eggua*, ll. vulg. *IANNŪA (d'on el port. *janela*, i no pas **jaela*), IANNŪARIV (d'on port. *janeiro*, mossàr. *yennāyr*, Alcalá 233).

3. La grafia *barrina* amb *b* és ja la del català antic. Vegem-ne un testimoni en el diccionari Aguiló i afegiu-hi *barrinar* en Jaume Roig, v. 1990. En el logud. *berrina* la *b-* és normal segons la fonètica del dialecte.

anar més lluny, el que ofereix VERRERE > cast. *barrer*, cat. *barrejar*.¹ En el cas present el punt de partida de la *b* pot haver estat la variant *barrobí*, usual a Mallorca. De VERVINV devia sortir **var-ro(v)* i **barroví* per dissimilació, i d'ací *barrobí* propagant-se la *b*.

El doble origen de cast. *barrena* i cat. *barrina* és representatiu del doble corrent afro-romànic i europeu assenyalat per Grier, teoria acceptable en el fons, mentre no es prengui, és clar, al peu de la lletra.

arag. *alguaza*, ribag. *alguassa*

És principalment un mot aragonès — Borao «*alguaza* bisagra o gozne», Hecho *alguaza* «bisagra» (J. M. C.), Ausó íd., Hecho, Biescas, Torla, Loarre *arguaza* «charnela» (Kuhn, *RLiR*, XI, 105), Puebla de Híjar *albuaza* (J. M. C.), Graus *alqwaşon* 'golfo' *BDC*, VII, 74 —, però ha penetrat també en els parlars catalans limítrofs: Sopeira *alguassa* «en la frontissa, la part mascle o que porta la tija» (*Congr. Ll. Cat.*, p. 427).

Des que ho proposà Dozy en les addicions a Engelmann (p. 131), hom acostuma a considerar aquest mot com a provinent de l'àr. الرِّزَّة (*ar-rázza*), d'igual significat. Però salta a la vista la impossibilitat fonètica d'aquesta etimologia. Si els francesos han emprat algunes vegades la *r* per a representar la *g* fricativa de l'àrab (غ), per la vaga semblança que té amb aquesta llur *r* *grasseyée*, això no passa d'ésser un grosser procediment de transcripció, i és inconcebible, no existint en àrab la *r* uvular, que una *r* aràbiga hagi pogut ésser representada per *g* i encara més per *gu*.

Alguaza és un de tants mots aragonesos d'origen purament romànic addicionats amb l'article aràbic. El mateix Borao porta, p. ex., *alfendoz* «regalitz» FENVN DVLCE. En valencià la mateixa cosa que es diu *alguassa* a Sopeira s'anomena *gronsa*, a Pego (*BDC*, XX, 163) i a Altea (Dicc. de Dialectes de l'I. d'E. C.). Es tracta d'un derivat del verb *gronçar* 'gronxar', explicable pel gronxament que imprimeix el golfo a la porta, i idèntic amb el *gronsa* 'tremuja' que vaig estudiar en el vol. XIX, p. 32, del BUTLLETÍ. El mateix

1. Deixo per a una altra ocasió la justificació plena d'aquesta etimologia de *barrejar*. Ara em bastarà de dir que tant el cat. ant. *barrejar* com el ll. VERRERE volen dir entre altres coses 'saquejar'.

que en aquest mot, hi ha hagut diftongació de *ô* en *ua* en aragonès i simplificació del grup complex *grua* en *gua*, cf. Benasc *guansa* «tolva» (Ferraz, p. 66), Graus *guanxa*, Ribagorça *gwánsa* (VKR, VIII, 359). La reducció de *ns* a *s* no pot estranyar en un llenguatge com l'aragonès que ofereix exemples del fenomen contrari *s* > *ns* (*oso* > *onso*). Quant a la penetració de formes diftongades en domini català, es dona també en el tipus *gronsa* 'tremuja': Bar-ravés *gwánsa* (BDC, VI, 36), pallarès *gwánsa* (VKR, VIII, 359), Priorat i Ribera d'Ebre *gruansa* (Aguiló; BDC, X, 114).

balda 'loquet', 'Klinke'

És mot general a tot el domini català i apareix ja en la llengua antiga (*Spill*, v. 3896, etc.). A les Balears ha pres la forma *baula*, amb la mateixa evolució de *ld* que han sofert *caulera* 'caldera' i l'antic *Caules* per *Caldes*;¹ de *baula* deriva *biuló*, equivalent del nostre *baló*.

L'àrea de *balda* desborda els límits de la llengua catalana pel Nord i per l'Oest: Arieja *baydédü* «Drücker», *baydél* «Holzriegel» (Fahrholz, p. 31), aran. *báuda*, arag. *balda*, *baldón*, *baldorro* «aldabón» (Borao), Casp *balda* (J. M. C.), Sogorb *balda* «cerradura en forma de barra» (Torres Fornés), Oriola *baldica* (en un document de 1608, mal interpretat com a «anaquel» per García Soriano, p. 15), and. orient. *baldoja* 'bernat' (J. C.). En canvi, el castellà montañés i biscaí *balda* 'prestatge' (García Lomas; Mugica, *Dial. Cast.*, p. 57) d'una banda i el provençal *baudo* «cablière, pierre qui sert à fixer l'extrémité d'un filet au fond de la mer» (Mistral) de l'altra, tenen significats tan diferents que podrien pertànyer a tipus etimològics distints.

En F. de B. Moll (Diccionari Alcover s. v. i *An. Of. Rom.*, II, 18) creu que *balda* té el mateix origen que el seu sinònim castellà *aldaba*, és a dir, l'àr. *دابة* (*dábba*), i aquesta idea ha estat acceptada per Meyer-Lübke en la tercera edició del REW 2455a.

Però no sembla possible el canvi fonètic de *dábba* en *balda*. Tanmateix l'etimologia és bona, però cal admetre que ja en àrab

1. Em proposo tractar amb més detall d'aquest fenomen en un article especial que probablement veurà la llum en un nombre pròxim del BUTLLETÍ.

vulgar existia una forma metatitzada **bāḏḏa*. És una metàtesi *sui generis*: una consonant inicial senzilla ve a pendre el lloc d'una d'interna geminada i esdevé geminada ella mateixa, mentre que la interna passa a reemplaçar la inicial i esdevé senzilla. En àrab vulgar hi ha exemples d'aquesta mena de metàtesi: *رَعَادَة* (*ra^{cc}āda*) (Dozy, I, 536) en lloc de *عَرَادَة* (*arrāda*) (d'on el nostre *algarrada*), algerià *سَدَاجَة* (*seddāḡa*) en lloc de *سَجَادَة* (*seḡḡāda*) (Dozy-Engelmann, p. 24). Més avall proposaré d'explicar *raixa* per una forma vulgar **rāšš* en lloc de *شَر* (*šarr*). Quant al pas de *ḏḏ* a *lḏ*, és normal (Steiger, *Contr.*, pp. 162-165).

cas

Segons Garcia Girona, *cas* d'aixada, d'aixol o de ganivet, vol dir al Maestrat el cantell d'aquestes eines oposat al tall. Segons el Diccionari Alcover, s'usa també en la resta del País Valencià, a Mallorca i a Eivissa, i a Tortosa, Gandesa i Massalcoreig. Segons Grieria, *Tresor*, arriba àdhuc a la part Nord del català occidental: *cas* «esquena del xerrac» a Castellbò.¹ Eivissenc *kac* «Messerrücken» (Spelbrink).

És l'àr. *كُفَاء* (*ḡafā'*) «nuque» (Kazimirski, III, 1007), «*café* cogote de la cabeça, colodrillo» (Alcalá, pp. 148, 149), «le revers d'une chose; le dos de la main; envers d'une étoffe; revers dans une médaille; le revers d'un instrument; le dos d'un couteau» (Dozy, II, 384; Beaussier, 554). L'accent de *ḡafā'* degué recular en vulgar com en altres mots d'estructura semblant i resultar *ḡáfā*, cf. *شَكَا* (*šakā'*) > cast. *achaque*, *كِسَاء* (*kisā'*) > gascó *quesso* (vegeu més avall s. v. *cassot*), *مَرْقُشَاء* > *erquéci* (Alcalá, 167), *قُنَاع* > *quína_a* (Alcalá, p. 415), *مُنَاع* > *mña* (Alcalá, p. 26). De *ḡáfā* haurà viugut *caf* i d'ací *cas* com *matalaf* > *matalàs*, etc. El català pirinenc *cas*, aran. *caix*, oc. ant. *caf*, it. *caffo* 'senar', té, com ja he indicat en una altra ocasió (BDC, XXIII, 282), el mateix origen.

1. En altres accepcions de les registrades allí, *cas* remuntarà a CAPSVS :a CYATHVS.

TECNICISMES

ma(r)tafallar

El diccionari valencià de Sanelo dona «*martafallar* machacar» (f. 150 v.) i el d'Escrig reproduceix l'article, però declarant antiquat el mot. El diccionari de Lamarca porta la variant *metafallar* amb la mateixa definició.

En àrab hi ha *مطحنة* (*máṭḥana*) «mola» (*Vocab.*, p. 480), *madhāna* (plur. *matáhin*) «muela de mano para moler» (Alcalá, p. 316), pertanyent a l'arrel *طحن* 'moldre'. Hi ha les variants *مطحنة* (*máṭḥana*) «meule» (Kazimirski, III, 76) i *مطحن* (*máṭḥan*) «espèce de mortier» (Dozy, II, 26). Beaussier (p. 392) dona «*مطحنة* moulin», sense vocals. De *maṭḥāna* degué venir **matafana*, amb dissimilació **matafala* i, per l'acció del sufix *-alla*, **matafalla*, al costat del qual la influència de *martell* pogué fer néixer la variant **martafalla*. D'aquest **ma(r)tafalla* 'mola' deu venir el verb *ma(r)tafallar* 'triturar'.¹

galze 'rainure', 'Falz'

Existeix també en aragonès : *galce* «marco o aro y también rebajo» (Borao), Sogorb *galce* «marco o aro rebajado» (Torres Fornés).

No es pot separar del cast. *engarzar* «trabar una cosa con otra formando cadena por medio de hilo de metal», «encajar y embutir una cosa en otra, como una piedra preciosa en un metal» (Acad.). Amb el canvi de *r* en *l*, que és freqüent en els arabismes (cf. p. ex., *گورجا* *górja* > *golja*, i V. p. 76), degué resultar en català *engalzar* 'encaixar dues peces l'una diu l'altra' i d'ací deu haver estat tret el substantiu *galze*.

Ni el significat català manca en els dialectes castellans : and. *engarzador* «cepillo usado en tonelería para hacer el jable de las duelas donde encajan los fondos de bocoy» (Alcalá Venceslada), murc. *en-*

1. ¿D'ací «*martafell* m. desorden o mezcla confusa de piezas de ropa» (Martí i Gadea, *Dicc.*, Supl.)?

garcilar «embutir un pedazo de madera entre dos trozos que se encolan» (García Soriano); ni manquen rastres del significat castellà en els parlars catalans : Vic *engalzada* «agafada d'ocells» (Aguiló). La forma **engarzar* amb *r* deu haver existit també entre nosaltres, car d'una variant **engrasar*, **engresar*, amb transposició de la *r*, ha d'haver estat tret el terme mariner *gresa* (*gréze*) 'galze on s'encaixa la tanca que, junt amb el quarter, tapa el batiport o el remig de sentina' (Sant Pol de Mar, J. C.), «queixal o rebava de la part superior de la roda de popa, per on passa la guieta de la vela» (Vilanova, *BDC*, XII, 40).

Tant el nostre mot com el cast. *engarzar* manquen als diccionaris etimològics. Però el diccionari de l'Acadèmia Espanyola indica una etimologia plausible : l'àr. حُرَز (ḥáraz) «beads what are strung», حُرْزَة (ḥáraz) «a single bead» «a gem or precious stone such as is set in a ring» (Lane, p. 721), pertanyent a l'arrel ح-ر-ز «suere» (*Vocab.*, p. 597). No són rars els exemples de ḥ > g en els arabismes (Steiger, *Contr.*, p. 229). D'altra banda és possible que el pas de ḥaraz a ġaraz es vagi produir ja en àrab per confusió amb l'arrel غرز «he pricked a thing with a needle» perquè el Tadj-al-Arús (diccionari publicat al Caire a finals del segle XVIII, citat per Lane, p. 2246) dóna غُرْزَة com a sinònim de حُرْزَة.

eixareta

El Diccionari d'Escrig dóna «*eixareta* f. Trencilla hecha de esparto o cáñamo, con la cual se hacen las suelas de las alpargatas. Cada una de las vueltas de soguilla que forman estas suelas». Segons Garcia Girona, a l'Horta de València i a la Plana de Castelló es diu *fer aixereta* significat «fer llata o trena d'espart o cànem»; però també s'usa el substantiu *aixereta* amb independència del verb *fer* : ho prova el que diu més avall (p. 215) : «desencordar ... les cadires que tenen la boga o aixereta d'espart vella». *Xareta* apareix ja en un text del segle XVI, citat sense més indicacions pel Diccionari Aguiló.

L'origen és l'àr. شَرِيْطَة (šarīṭa) «funis» (*Vocab.*, pp. 124 i 402).

«corde, jarrettière, ruban» (Dozy, I, 747). Hi ha també una forma masculina شَرِيْط (*šarīṭ*) «a rope or cord of twisted palm-leaves» (Lane, p. 1534), «tresse, ruban tressé, galon de laine ou de soie; corde tressée platte en palmier ou sparte (terme employé par les arabes et peu connu dans les villes)» (Beaussier, p. 332; de més a més, vegeu Dozy, I, 746; *Vocab.*, p. 402). És sabut que del mateix mot àrab ve el cast. *jareta* «costura que se hace en la ropa, doblando la orilla y cosiéndola por un lado, de suerte que quede un hueco para meter por él una cinta o cordón, a fin de encoger o ensanchar la vestidura cuando se ata al cuerpo». D'ací ve el murcià *enjaretar* «intercalar, incluir; hacer algo con rapidez» (García Soriano).

armele

Segons el *Vocabulario de la Cerámica de Manises* d'Almela, BSCC, XIV, 374, aquest substantiu masculí designa el forn emprat pels terrissaires manisers per a la calcinació del plom.

És l'àr. مِلَّة (*milla*) «creux que l'on fait dans les cendres chaudes pour y rôtir quelque chose» (Kazimirski, IV, 373), «Proprement la fosse dans laquelle on allume du feu, afin de cuire le pain sur des charbons et des cendres chaudes. De là, en Espagne, four, tout l'ouvrage de maçonnerie dont se sert le boulanger» (Dozy, II, 608; Fagnan, p. 165). A Granada s'usa avui *almila* «horno de alfarero», segons Eguílaz (p. 223), el qual ja va veure l'etimologia del mot.

El terme àrab es pronunciava segurament *melle* en el dialecte vulgar de València: en la *Doctrina Christiana en lengua arauiga y castellana*, publicada per l'arquebisbe Martín de Ayala, únic monument que ens queda de la pronunciació dels sarraïns valencians, els mots en -a- apareixen sovint transcrits en -e, en general sempre que no precedeix una consonant emfàtica o velar: *A^{ra}raue* عربية (4 r.), *adéime* الدائمة (6 v.), *muquéddeçe* مقدسة (7 r.), *muqbéle* مقبلة (9 r.), *muzéhuege* مزوجة (II r.), etc. Quant al pas de *almelle* a *armele*, és degut a una dissimilació normal.

sagén

El mateix vocabulari cita un text de González Martí, segons el qual el *sachen* (p. 378) o *sagen* (p. 419) és el «fondo subterráneo en el piso del hogar u horno propiamente dicho». Com que en català no hi ha mots populars terminats en *-en* àton, cal suposar l'accentuació *sagén*. No crec que en la frase «fer el satge fundir el plomo y el estaño para formar el barniz» (p. 419), hi hagi una variant del mateix mot, sinó més aviat un representant d'EXAGIVM.

L'ètimon crec que és l'àr. سَجْن (sǧn) «a prison» (Lane, p. 1312), «carcer» (*Vocab.*, p. 281), *céjen* «cárcel pública» (Alcalá, p. 140). Com en els mots estudiats, s. v. *recó* (p. 9), la vocal que va intercalar-se entre les dues consonants finals de *sǧn* devia pendre en àrab vulgar l'accent. En efecte, Lerchundi dona سَجْن *seyén* «cárcel» i és possible que la variant سَجْنِين (sǧǧín) recollida pel Lisan-al-Arab (El Caire, 1308 d. d. J. C., citat per Lane), ja reflecteixi aquesta pronúncia. D'aquest *seǧén* vindrà el modern *sagén* per una dissimilació molt corrent en valencià.

alule

El mateix vocabulari d'Almela (p. 374) porta *alule* m. Chimenea o respiradero central del horno por donde se ve el fuego, se sacan muestras de las piezas a cocer, etc.» En el *Vocabulista* (p. 402) hi ha فُلَّة (ǧilla) «fumarium» i en Alcalá dólle «chimenea» (p. 171), dulla «humero» (p. 277). És el mateix mot que en la llengua clàssica vol dir «cobert» (d'ací el cast. i port. *tolda*, *toldo*, Steiger, *Contr.*, p. 170) i pertany a l'arrel ظَلَّ «ombrager, couvrir». De la forma articulada الظَّلَّة (aǧ-ǧilla), amb el mateix pas de *-a* a *-e* que hem vist en *armele*, vindrà el nostre mot. És l'únic exemple que conec de ǧ > l, però com que l'etimologia sembla imposar-se, haurem d'admetre la possibilitat d'aquest canvi, que no pot sorprendre'ns massa, vistos els nombrosos exemples de d > ld i, en posició final d > l (Steiger, *Contr.*, p. 165).

ABSTRACTES

adí

Segons Garcia Girona, al Baix Maestrat es diu «*adí* m. ufanía, substància, bon aire. *Enguany lo blat no té adí* (no té aire, ufanor, gràcia). *Este menjar no té adí* (no té gust, no té substància)». En andalús hi ha «*dino* m. Placer, satisfacció. *Dar dino* dar alegría : *Este campo da dino verlo. Me dió dino de verlo retr*. (Alcalá Venceslada).

És evident que es tracta de significacions secundàries preses per l'àr. دين (*din*), que, ultra les fonamentals de 'costum' 'religió', té també les de «ley, comunmente» (Alcalá, p. 291), «empire, pouvoir» «travail, ouvrage» «force, puissance» i moltes altres (Kazimirski, II, 124).

arguell

És mot valencià i significa «desmedro, falta de salud» segons Sanelo (II, 3), «flaqueza de la cara de la persona, efecte de misèria i brutícia» «brutor de la roba mal llavada després d'eixuta» (Maestrat, Plana de Castelló, Horta de València) segons Garcia Girona, «brutícia que se forma dins la llana de les ovelles que no han pogut renovar la pell, y que fa que sien males de xollar» (Calasseit), segons Alcover.

D'ací el derivat *arguellar-se* «desmedrarse, quedarse débil, enfermizo o enclenque, descaecerse» (Escrig), *arguellat* «ahilado» (Lamarca), «escarransit, flac» (Aguiló), «qui té arguell en sa cara i en sa roba» (Garcia Girona):

Ma qu'està llecha y *arguellà*! Pues ella pòrta damunt mala polseguera (Escalante, *El Chiquet del Milacre*, València, 1878, p. 10).

— No ha d'encontrar vosté un tito tan bo y gros! — Si està *arguellat*! Si asò deu haber patit un desmenchament molt gran! (*Jocs Florals de «L'Antigor»*, València, 1908, p. 16).

En aragonès hi ha *arguello* «desmedro, suciedad», *arguellar* «quedar desmejorado y enfermizo» «no blanquear la ropa lo que debiera» «desmerecer la ropa por extrema suciedad y descuido» (Borao, Acad.), Benasc *enarguellau* «raqúfico» (Ferraz), i en andalús «*arquellado* escuchimizado, escurrido de carnes. *Es guapa pero muy arquellada*» (Alcalá Venceslada).

La vacil·lació entre *g* i *q* indica un ètimon amb ق. Es tractarà de *قِلَّة* (*killa*) «défaut, disette, faute, manque», «médiocrité de fortune, pénurie» (Dozy, II, 387), «exiguité, peu, paucité, rareté», «défaut, manque, faute, faiblesse» «pénurie» «indigence, débîne, pauvreté» (Beaussier, p. 557), pertanyent a l'arrel *قلل* 'mancar'. De *al-killa*, amb dissimilació de la primera *l*, ha resultat regularment *arguell*.

carxena

Es tracta, si no m'enganyo, d'un *hapax legomenon*. Heus ací l'únic testimoni que conec:

E ells [els almogàvers] són tals com tothom és, que sens menjar no poden viure, e així no hauran re del rei e faran *carxena* per força, e a la fi destroviran tota la terra e ells morran tots per partides (Muntaner, *Els Nostres Clàssics*, vol. VII, p. 35).

Labèrnia, sense altre fonament, em penso, que aquest text, dóna *carxena* com a mot antiquat amb el valor de «carnatge, matança, destrucció, estropici».

El *Vocabulista* registra كَرْشَنَة (*káršena*) «oripilatio [és a dir: horripilatio]» (p. 168). El mateix recull porta a la p. 504 el verb كَرْشَن sota el mateix epígraf llatí. No coneixent cap altre testimoni d'aquest mot àrab, no és possible d'assegurar si el mot català ve de l'àrab o el mot àrab del català. En àrab hi ha les arrels كَرَش «être plissée, ridée (la peau)», قَرَش «trancher», però no és clar que كَرْشَنَة pugui venir de cap de les dues.

raixa

En conec els següents exemples en català antic i amb el significat de 'ardor, fúria':

Lo fetiller Dix si l pagava E li portava Ben amagat Lo cos sagrat,
Cert, ell faria Que la volria Be son marit; Prest fet e dit ... Ella
s confessa Ab mala fressa Pres falsament Lo sagrament ... En
candeleria O cofrenet, Com pus secret Pogué, tancà ... E com cuytàs
Ab molta *raxa*, Obrint la caxa, Que hi hach dextat Fon transformat
En bell infant (*Spill*, v. 356r).

Les volentats se mostren per les obres D'on se veu clar com
la nostr'arma 's baxa E'l nostre cors en alt munta sa *raxa*, Per-
qu'en delit ell e l'arma son pobres (*Auziàs*, LXXXVII, 83).

Açò es vist que la nostr'arma 's baixa En los delits del cors
e s'i delita. Si no'ls sent pus, mesclats los abilita : Sa part ne pren,
lo cors ne creix sa *raixa* (*Auziàs*, CXVIII, 18).

En el passatge següent d'Eiximenis surt deformat en *ratxa*, però crec que no és més que una grafia arbitrària:

Turbació continua e *ratxa* terrible en lo cor, present la mu-
ller e absent... (*Dotzè del Crestià*, cap. 542.)

El derivat *raixós* vol dir 'luxuriós':

... aquell quils tramet es persona *raxosa* e ardent (*Eiximenis*,
Terç del Crestià, cap. 458).

Una tacanya Metgesa estranya ... Qui ... tot Aragó Ab sa
sciencia, Gorrat havia. Quant li venia Qualque *raxosa* E desijosa
De fills concebre ... Ella tenia En sos retrets Jovens ben trets...
Ans de tres salts Li prometia Que prenys seria (*Spill*, v. 4549).

Sols casar ... Per seus haver De la muller Fills successôs, O
per calôs Refrigerar ... Per tals esguarts Ab bones arts Casar te
pots, No per grans dots, Per ser *raxós* O per amôs (*Spill*, v. 10211).

El diccionari Aguiló dona encara un altre exemple medieval,
on pot tenir el mateix sentit, però més aviat sembla voler dir

'busca-raons'. En el mateix diccionari, hom relaciona *raixa* amb el modern *rauxa* «impetu, capricho, arrebato».¹ Potser amb raó. Llavors *rauxa* podria ésser degut a un encreuament de *raixa* amb *rauja* 'ràbia'.

M'inclinaria a relacionar el cat. *raixa* amb l'àr. شَرٌّ (*šárr*) «evil», «fever» (Lane, p. 1524), «méchanceté, iniquité, mal, fièvre» (Kazimirski, II, 687), «malum, rixa» (*Vocab.*, pp. 124, 562), «hostilité, querelle, causticité, furie» (Dozy, I, 739), «misère» (Beaussier, p. 330). *Šárr*, per metàtesi, pogué convertir-se en **rášš*. Més amunt, s. v. *balda*, hem vist diversos exemples d'aquest tipus de metàtesi.²

cat. *albixeres*, cast. *albricias*, port. *alviçaras*

Fa temps que se sap que aquests mots vénen de l'àrab, però ningú no ha donat fins ara una explicació satisfactòria de la forma que ha pres el mot aràbic en les tres llengües.

De totes tres, la forma més clara és la catalana: *albixeres* ve regularment de l'àr. المِشَارَة (*al-bišāra*) per assimilació al sufix català *-era*. Cal observar que l'accentuació *albixeres* que donen els diccionaris catalans és errònia. Pertanyent el mot sobretot a la llengua antiga, no tenim cap testimoni directe de si s'accentuava sobre la *i* o sobre la *e*, però n'hi ha d'indirectes. Les variants *albexènia* i *albaxínies*, citades en el diccionari Alcover, s'expliquen millor com a alteracions d'*albixeres* que no d'*albixeres*.

1. A València aquest mot, pronnciat *ráyúa* (la *é* es pot considerar normal si s'equipara la *y* a una consonant), s'emptra en la frase *anar de rauxa* = cast. *ir de juerga* (Escrig, s. v. *rauja*): «Bruyxos y bruyxes.. la nit que volien anarsen de broma, de *rauja* ó á córrer l'andola... untats de cap a peus... s'en pujaven volant p'el canó de la ximenera» (Martí i Gadea, *Tipos y Modismes*, p. 115).

2. El glossari de Leide (p. 208) porta زَجْرٌ (*ráğz*), mot que no es troba en cap altre diccionari i que no pot ésser atribuït a cap arrel aràbiga. Seybold proposa encertadament de llegir رَجَزٌ (*ráğz*), el qual tampoc no es troba en els diccionaris, però pot pertànyer a l'arrel رَجَزٌ «tremblar (de colere)». Vindrà d'ací el nostre *raixa*? Però és admissible que *ğz* pogués donar *x*? Em sembla molt dubtós, majorment tenint en compte que en vulgar s'hauria introduït una vocal entre *ğ* i *z*.

Altrament, segons el mateix diccionari, el mot és viu avui a Tàrbena (Marina d'Alacant), en la forma *ambiššeres*.

Al costat de البشارة (*al-bišāra*) existien en àrab البشارة (*al-bušāra*) i البشري (*al-bušrā*). No em sembla massa arriscat de suposar que paral·lelament a *bušāra-bišāra* hi havia al costat de *bušrā* una quarta variant **bišrā*. Despalatalitzant-se la š davant la r, **al-bišrā* degué esdevenir **al-bīsrā*. Seguidament, la dificultat que presentava en romànic el grup *sr* fou resolta de tres maneres diferents: a) intercalant una vocal: port. *alviçaras* o *alvíceras*; b) intercalant una consonant, **albistra* d'on, amb metàtesi, bearn. *aubriste* «bonne nouvelle, étrenne» (Lespy, Palay), basc *albiristea*; c) desplaçant la r a la síl·laba precedent, d'on el cast. ant. *albrīcas* en Berceo (segons Lanchetas) i després *albricias*, amb la introducció de i posttònica, característica sobretot dels parlars occidentals de la llengua castellana (vegeu Menéndez Pidal, *El dialecto leonés*), però coneguda també dels altres parlars castellans (cf., p. ex., l'arag. i murc. *-iquio*, en lloc de *-ico*) i àdhuc del català, cf. les formes *albaxènia* i *albaxinies* citades més amunt el cat. sept. *albergínia*, en lloc del val. *albergina*, àr. *bedingēna*.

naquis, nacsi, nacse

Volia dir antigament 'que és més petit del que hauria d'ésser o de qualitat pitjor que la que correspondria':

Si falsia en lo pes del pa es trobada, la flequera ... pert la fogaga que es *naquiça* ne de menys pes tan solament (*Cost. Tort.*, p. 396).

Lo pa de les flequeres deu regonexer lo Veguer ab dos o tres Prohomens ... e si troben lo pa *naquiç*, deuen condemnar en los v sous la flequera (*Cost. Tort.*, p. 397).

Qualque hora sera vist al Veguer e als Ciutadans que degen regonexer les mesures del vi e del oli e del blat ... regonexen-o lo Veguer e'ls ciutadans ensems ... e totes les mesures falses ne *naquiçes* de fust, deuen esser cremades en la Plaça (*Cost. Tort.*, p. 398).

La gloria de paradís no será minua ni *naquissa* (Llull, *Contemplació*, II, 212).

De totes estes coses se forma oració en falsa e en vana e en *naquisa* figura (Llull, *Contemplació*, VII, 8).

Molts ajustats Metges demanen ... Al pagament Lo lur marit Emmalaltit Florins vells tria, Ella ls canvia, Baratará, E comprará Timbres trencats E stisorats, *Nachcis* e mals, Falsos reals... (*Spill*, v. 8229).

El Diccionari Aguiló cita encara un exemple de *monedes naczes* en un document de Perpinyà, de l'any 1590.

Avui *nacsi* m., *nácsia* f., vol dir «animal petit, esquifit, desnarit» (Poboleda, Sant Quintí de Mediona, *BDC*, XIX, 175), *nacsi*¹ (Igualada) «migrat, es diu de la fruita que no ha madurat» (Aguiló), mall. *nacse* «petit, desnarit» (ibíd.).

Es tracta de l'àr. نَقِص (nāqis) «diminué, qui est en déchet, amoindri, imparfait, incomplet, auquel il manque quelque chose» (Kazimirski, IV, 606), *nāquiç* «amenguado en el peso» (Alcalá, p. 310; més testimonis del mateix mot en Fagnan, p. 176, i Beaussier, p. 687), participi present del verb نَقَص «diminuer, baisser, être en déchet». En la forma *nacse* i potser en *nacsi* hi ha un rastre primerenc de la caiguda de la *i* posttònica en el femení dels participis que és de llei en els parlars magrebins moderns (Lerchundi, p. VII).

atalbar

El diccionari Alcover defineix aquest mot «ensopir, pertorbar els sentits i les potències principalment per l'excés de calor o per la violència dels cops» i testifica la seva existència en el nord del País Valencià (Artana, Castelló) i, en la variant fonètica *ataubar*, al migdia del Principat (Massalcoreig, Bellpuig, Calasseit, Tortosa, Ulldecona). El diccionari Aguiló i el vocabulari tortosí de Mestre i Noè (*BDC*, III, 86) confirmen l'ús de *ataubar* a Tortosa. És possible que s'usi també a la zona valenciana meridional perquè Martí i Gadea, que era originari de la regió Dénia-Alcoi, registra *atalbar* «aturdir, atolondrar» en el seu diccionari i empra *atalbat* en els *Tipos y Modismes*, p. 203. De *ataubar* alterat fonèticament

1. Accentuació errada, com passa sovint en el diccionari Aguiló. També accentua malament *naquis*. Cal accentuar *nāquis*, *nāquissa*.

per influència de *tu* deu venir la variant *atovar* que es llegeix en el Curial, I, 183 (ed. Aramon):

Boca de Far, nafrat en la exella d'un colp que'l *atovava*.

És un derivat de l'àr. تَلَب (tálb) «loss; the state of being lost; perdition» (Lane, p. 311), «dommage, perte, ruine» (Kazimirski, I, 260), «calomnie, crime, perte» (a Alger, Dozy, I, 150.) Vegeu nota addicional a l'acabament del volum.

sagalet

S'usa a Tortosa i significa «viu o sortós en el joc o en els negocis» (BDC, III, 109). El mot tortosí conserva millor que no el cast. *zagal* el significat de l'àr. زَغَل (zaghál) «strenuus» (Vocab., pàgina 593), «biuo con vigor, osado, animoso, fuerte, grande eu coraçon, ombre valiente, poderoso en armas, poderoso en la guerra, valiente» (Alcalá).

jafut

Aquest adjectiu mallorquí (femení *jafuda*) vol dir «Lo que es pequeño, despreciable y humilde. Ruin.» (Amengual, s. v. *gefud*):

Pertot peste, fam y guerra. Quin desgavell més *jafut*! (P. d'A. Penya, *Les Illes d'Or*, vol. I, p. 128).

És l'àr. يَهُودِيّ (yahūdī, vulgar *yahúdi*), pròpiament 'jneu', que va pendre en el vulgar hispànic el valor de «cobarde» (Alcalá, p. 147, s. v. *yahúdi*).

DIVERS

atzaura

Designava una mena d'embarcació:

Uengueren xij. gualees e vj. *atzaures* del rey de Tunij (Jaume I, *Crònica*, p. 264).

En llengua d'oc *azaura* «tartane, barque sarrasine» surt en la Vida de Sant Honorat, segle XIV, del provençal R. Feraut, monjo de Lerins (Var), segons Raynouard.

L'ètimon és l'àr. زورق (*zûraq*) que figura en el *Vocabulista* (p. 267) en l'article *barca*, acompanyat de la glossa catalana *zaura*. P. de Alcalá dona també «barca : zauráq» (p. 114). Fora d'aquests, els diccionaris àrabs no registren el mot, el qual, no pertanyent a cap arrel àrabiga, no puc assegurar que sigui de nissaga semítica.

cassot

Com los almugavers foren entrats en Macina ... les gents de Macina quils vaeren tan mal enropats ... digueren : — A Dens ... e quina gent es aquesta, qui van nuus e despullats, qui no vesten mas sol un *casot*, e no porten darga ne escut! (Muntaner, cap. 64).

Guarnit dunes bones espatlleres e de un bon camisol, e puix desus un *casot* de lli tint vert qui ho cobria tot, e puix una gramalla (Muntaner, cap. 89).

Vegeu un altre exemple antic en el diccionari Aguiló. Avui el *cassot* és una «Espècie de camisola folgada, curta, de tela de sac, usada pels antics pagesos per a treballar. Els arribava poc més avall de la cintura (Llucmajor)» (*BDC*, xx, 224), i s'usa a molts punts de les Balears (Alcover).

Cassot ve de l'àr. كساء (*kisâ', kisé*) «vêtement, habillement» (Kazimirski, iv, 66), «manteau» (Dozy, II, 468), «dodex» (*Vocab.*, pàgines 168 i 460), «haïck» (Beaussier, p. 591), كساء (*qsâ*) «haique» (Lerchundi).

Aquesta etimologia ja va ésser publicada per Steiger, *Contr.*, p. 205, a base d'una comunicació meua. En Moll (diccionari Alcover, s. v.), després, l'ha posada en dubte, perquè, segons ell, no s'explica com -é pot haver donat -ot. En realitat, كساء era pronunciat *kisa* en àrab vulgar (cf. el que he dit més amunt, s. v. *cas*), i donà primer el cast. ant. *queça* «capa, manta» (*Alex.*, 625c; J. Ruiz, 1219 i 1275), gascó *quesso*, *quessa*, 'camisa', emprat a les valls d'Ossau, Azun, del Gave de Pau (Rohlf, *Le gascon*, p. 71) i de

l'Alt Adour (*Rom.*, XII, 579). De *quessa*, amb el sufix *-ot*, prové el nostre mot.

tàvega 'presó subterrània, masmorra'

En la Çuda ha tres presons : ço es a saber, la *tauega*, en que hom met aquels qui deuen esser jutjats a mort ... La segona preso es sobre la *tauega*, en que deuen esser e estar aquels criminosos qui ... deuen esser punits en diners. La terça preso es per tot lo castell dins les portes de la Çuda... (*Cost. Tort.*, p. 22).

Si algun hom sera mes en *tauega* o en ferres o en altra preso... (*Cost. Tort.*, p. 76; altres exemples, pp. 23, 190, 367).

Si [el cavaller] es escomès, batut o nafrat o mes en *tàvaga* o destret per reempçó, sie esmenat per mort (*Usatges, Const. de Cat.*, p. 430).

Jo stave tostemps, nit e dia, engrillonat dins una torra foscha e subterrànea ... Lo catlà, com un ca rabiós, entrà dins la *tauague* hon jo stave... (*La Fi del Comte d'Urgell*, p. 75).¹

De mil, un fuig [de les temptacions de les monges] Mas infinits Son qui sos dits Volenter ohen, Tals prest se clohen En llur exavega; Qui en llur *tavega* Mal punt es pres May per jamés Ne pot exir (*Spill*, v. 5914).

És l'àr. *طَبَقْ* (*tábak*), que significa «*prison souterraine*» en Ibn-Khaldun i en Ibn-al-Khatib (Dozy, II, 24).

1. L'editor dels *Nostres Clàssics* llegeix erròniament *tanague*.

APÈNDIX

Més amunt (p. 2) he posat de relleu la importància del llibre de Steiger, *Contribución a la Fonética del hispano-árabe*, per als treballs d'etimologia catalana. La importància d'aquest llibre és tan gran, que crec útil de donar a continuació una sèrie de rectificacions i addicions a aquesta obra fonamental, que tinc reunides temps ha i que haurien de restar inèdites havent passat l'oportunitat de publicar-ne una recensió.

p. 77. En àrab vulgar d'Espanya l'accent passa sovint a la síl·laba penúltima en els mots de vocal llarga a l'última síl·laba i de penúltima travada (*tillīs* > *tillis*). Als exemples que dona Steiger es podrien afegir els casos de desplaçament d'accent en els compostos on entra el nom d'Allah: 'Abū-ʿAbdāllāh (p. 283), d'on *Boabdile*, *Boabdil*, nom de l'últim rei de Granada; Ibn-ʿAbdāllāh > *Benaudalla* (prov. Granada); *Fath ʿIllāh*, d'on *Fatilla* o *Ifantilla*, el sarraí de Mallorca (*Crònica de Jaume I*); الله فُنْدَقُ ʿIllāh 'T'Hostal de Déu' > *Fondeguilla*, poble al SO. de Castelló de la Plana.

p. 82. En general l'accent s'hauria mantingut immòbil en l'àrab d'Espanya en els mots en -ā', a diferència dels parlars magrebins, en els quals recula. No obstant, els casos de retrocés abunden en els arabismes hispànics (V. p. 54).

p. 87. «Esp. *ganado*, port. *gado* (compárese port. ant. *alganame* 'pastor'). Me inclino a creerlo árabe (véase arriba غَنَامٌ *ganāma* «ganado menudo»), ya que no resulta fácil derivar la forma portuguesa *gado* sin -nh- (junto a *alganame*) del germ. *waidanjan*, el cual evoluciona a su vez con perfecta regularidad: portugués antiguo *guaanhar*, *gaanhar* (*gaanar*, *gāar*). Però el cast. *ganado* i el port. *gado* són inseparables del verb *ganar*, *gāar*, cf., per al significat, el ll. *pecus* al costat de *pecunia*; i en cap cas el verb *ganar* no pot venir de l'àrab. ¿Que hi ha dificultat a fer venir *ganar* de *waidanjan*? És evident, no sols per la *n* en lloc de *ñ*,

sinó també per la *g* en lloc de *gu-*, i aquest és un dels problemes més conspicus que estan per resoldre en l'etimologia castellana i portuguesa. Recordem que Cornu (*Grundriss de Gröber*) creia que cal partir de GANAVAT, 3.^a pers. sg. pres. ind. de GANAVARE, variant de (G)NAVARE 'afanyar-se a', que, pres falsament per un imperfet, hauria donat lloc a un infinitiu *GANARE. Llavors el portuguès antic *guaanhar* (Waidanjan) seria sense report etimològic amb *gāar*.

p. 88. L'oposició entre el cat. *alfàb(r)ega* i el cast. *albaháca* ha d'equiparar-se amb el cas de *المُعَصْرَة* (*al-māʿsara*) > *almàssera* i *almazára*.

p. 109. La bilabial *b* quan és final pot perdre la sonoritat i passar a *f*: *مُحْتَسِب* *muhtecéb* > cast. *almotazaí*. Afegir-hi: *حُرُوب* *harráb* > **harráf*, d'on *garrofa*, al costat del cast. *algarroba*, *رَافِل* *ráhl* *Uārāb* 'el rafal de Uarab'¹ > *Rafelguarab*. En aquest últim cas, però, com sigui que la forma vulgar és encara avui *Rafelguarab* (*rafelboráp*), es pot sospitar que la forma en *-f* no és més que una ultracorrecció artificiosa, pròpia de la grafia oficial, a base de casos com *cadaí* (*كَادَح* *kádah*) > *cadap*, *matalaf* (*مَطْرَح* *mátrah*) > *matalap*, *Benicalaf* (*بَنِي خَلْف* *banī hālaf*) > *Benicalap*.

p. 110. Hauria estat interessant de fer notar que el pas de *b* a *v* es produeix àdhuc quan la *b* era geminada en àrab: *صَبَّارَة* *šabbāra* > *atzavara*, *قُبَّة* *kóbbā* > *alcova*.

p. 111. La *-m* es cauia en *-n*. Vegeu els altres exemples que he reunit més amunt, p. 28. Steiger compara amb encert aquesta tendència del castellà i de l'àrab vulgar amb la que es manifesta en les grafies del castellà antic tals com *tiempo*, *sienpre*, i en les pronúncies anàlogues de la pronunciació castellana lenta i sillabejada. Una tendència semblant a aquesta última deu existir en àrab, car en la diferenciació que experimenta la *bb* geminada en certes paraules magrebines, es canvia, no pas en *mb* com podria esperar-se, sinó en *nb*: *زَبُوج* *zabbūġ* > *زَنْبُوج* *zenbūġ*, *نَبُوس*

1. Nom de persona usual a Algèria (*Vocabulaire destiné à fixer la transcription en français des noms des indigènes, établi en vertu de l'arrêté de M. le Gouverneur général de l'Algérie du 27-III-85*, Alger, 1891, p. 311).

(*dabbús*) > *دنبوس* (*donbús*) (Steiger, *RLiR*, v, 263), it. *cappuccio* > **kabbús* (amb pas dels sons *p* i *é*, estrangers a l'àrab, als més anàlegs que posseeix aquesta llengua, *b* i *š*) > *كَنْبُوش* (*kanbús*) (Dozy, II, 481, i Sinonet, 80) (> cat. *gambuix*, cast. *cambuj*).

p. 129. Sobre la conservació del *ta marbuta* davant un mot en vocal inicial, hauria estat interessant de fer notar que s'observa també en els arabismes romànics: *حَبَّةُ الْحُلَّةِ* (*hábbat al-huláya*) > *matafaluga* i en els nombrosos noms de lloc *Calat-* < *لُتْعَة*: *Calatayud*, *Calatorao*, *Cal(a)tabellota*, *Caltavuturo*, *Calatafimi*. I àdhuc davant *r-*: *Calatrava*.¹ Però en mots d'introducció tardana, el *ta marbuta* desapareix: *جَنَّةُ الْعَرَبِيِّ* > **Genelarife* > *Generalife*, *الْأُتْرِبَةُ الْعُجْرُ* (*al-'átriba-l-'úǧr*) 'les Terres Grasses' > *Trebelúger* (Menorca).

p. 132. El cat. *caduf* (variants *cadúfol*, *catúfol*) no és una variant de *cadaſ* *فُدَح*, que significa una cosa diferent, sinó del cast. *arcaduz* *أَرْدَاوُوس*, el seu sinònim. El canvi de *-s* en *-f* s'ha d'explicar per influència de *cadaſ* o bé més aviat com un cas d'ultra-reacció contra la tendència a canviar la *-f* per *-s*, que s'observa en mots com *matalàs* < *matalaf* < *مَطْرَح*, *alfals* < *alfalſ* (p. 168, n.) < *فَصْفَصَة*.

p. 134. No puc creure que *بَلَد* 'ciutat' hagi donat el nom dels diferents pobles dits *Albalat*, puix que, segons Alcalá, es pronunciava *beléd*, cf. *Bebalbelet* (= porta de la ciutat), nom d'un portal de la Mallorca sarraïna. Amb l'accentuació antiga conservada, *béled* haurà donat *Albelda*, el qual no crec que pugui venir, com diu Steiger, p. 85, de *al-baiḏā* 'la blanca', perquè la *ḏ* medial senzilla no dona mai *ld* (Steiger, *Contr.*, § 21b); són únicament la *ḏḏ* geminada i la *-ḏ* final que donen aquest resultat (*aḏ-ḏábba* > *aldaba*, *baiḏā* > *albayaide*; el cas de *al-ḫāḏī* > *alcalde*, pot assimilar-se a aquest últim). Quant a *Albalat*, vindrà més fàcilment de *balāṭ* 'calçada' (p. 158) o bé de *balāṭ* < PALATIVM (p. 313).

p. 136. A *al-moḫáddem* > *almugatèn*, com a exemple de

x. En *Caladrons* (Catalunya aragonesa) sembla haver-hi hagut sonorització de la *-t* en *-d*. Però no puc precisar quin és el nom de persona que forma el segon component del nom i no és segur que aquest contingui l'àrab *ḫāṭa*.

dd > *t*, ultra els aplegats a la p. 14, n. 1, d'aquest volum, poden afegir-se *as-súdd* > *assut* (derivat *assuter*) i *ad-dār aš-šanā'a* > castellà *atarazana*, al costat del cat. *drassana*.

p. 141. El canvi de *st*, *št*, en *c*, *z*, seria un fenomen mossàrab d'influència àrèbiga, no romànic. No obstant, convenia indicar que el fenomen es dona també en mots purament romànics: ACCEPTÖREM > *açtor* > cast. *azor*, port. *açôr*; PLACITVM > **plazdo* > cast. *plazo*, port. *prazo*; però no en català (*astor*, *plet*); d'ací el contrast entre el cat. *Castalla* i el cast. *Cazalla* i port. *Cacella* CASTELLA. Innegablement en àrab¹ i en mossàrab el fenomen era molt freqüent, i d'allí ha passat en algun nom de lloc català: CONTESTANIA > **Costentània* > *Cocentània* (segle XIII) > *Cocentaina*. Però sols afectava el grup *çt*, no *st*; és clar que la *s* i la *š* àrèbigues, essent equiparades generalment a *ç*, el grup *st* només es trobava en algun cas en què la *s* era conservada com a *s* per dissimilació sense passar a *ç*, com el que cita Steiger de *mistāsa* > *Mestanza*. Així s'explica que no hi hagi pas de *st* a *z* en aquest nom.

El fenomen té un paral·lel en l'evolució mossàrab, no assenyada fins ara, que jo sàpiga, de *st* > *št* > *š*,² que s'observa en STVPPA > *uchúp* (Alcalà, p. 246), AVGVSTVM > *agoçh* (id., p. 94), *pestaña* > *pechéina* (id., p. 348), *canasta* > *canácha* (id., p. 137), PESSVLVM > PEST(V)LVM (cf. PESTELLVM) > **piçle* > *pílche* (id., pàgina 97) (l'explicació de Steiger, p. 323, no és satisfactòria), TEXTVM > *tích* «alguirnalda» (id., p. 98), *TESTANEVM > *ticháin* «armadura de cabeça» (Alcalà, p. 105, i Simonet, p. 539), and. *rechichero* (Alcalá Venceslada) < cast. *resistero*. En els representants toponímics de MONASTERIVM poden observar-se tots dos tractaments: *Monachil* (prov. Granada), anomenat *مَشْتَال* (*monaštél*) i *مُشْتِيل* (*monaštíl*) en escriptors àrèbics, segons Simonet; i els diversos *Almonacid* (prov. Castelló, Saragossa, Guadalajara, Sòria, etc.), en lloc de **Almonacil* (per a *r* > *l*, vegeu pp. 74 i ss.) amb la mateixa dissimilació que *adalil* > *adalid*.

1. De l'àrab hauria passat al judeocastellà, on és freqüent, segons Wagner, *ZRP*h., XL, 544.

2. No sé si ha de relacionar-se amb aquest últim fet el pas de la desinència de la segona persona del singular del perfet *-aste* a *-ache*, característic del gallec.

p. 144. El cat. *seitò* 'anxova' sembla derivat de l'àr. زَيْت *zéit* 'oli'. És important perquè, junt amb زَعْفَرَان *zaʿfarān* > *safrà*, زَفَر *záfar* > *safarós* (Aguiló), زَغَل *zagáll* > *sagalet* (p. 63), فَلْعَة زَيْد *ḥálʿa zéid* 'castell de Zeid' > *Calasseit*, prova que la *z* aràbiga inicial dóna en català *s* sorda i no pas *z*- com es podria creure. Sembla que el mateix passava amb la *z* medial darrera consonant. Ribera (*Disertaciones y opúsculos*, vol. II, pp. 314-317), fundant-se en testimonis d'escriptors aràbics, va establir que els noms de lloc valencians *Massalavés* i *Massanassa* (anomenat *Mancelnasar* en el Repartiment) provenen del nom comú aràbic مَنْزِل (*mánzal*) 'hostal', seguit d'un nom de persona. D'ells, el segon es troba de ple en la zona apitxada, per tant la pronúncia actual no resol la qüestió de si té *s* sorda o sonora; però el primer, situat a la Ribera de Xúquer, és pronunciat amb *s* sorda en els pobles de llenguatge no apitxat. Cal reconèixer segurament el mateix mot مَنْزِل en molts altres noms de lloc: ultra els castellans *Macilvenda*¹ (prov. Múrcia) i *Monzalbarba* i *Mozarrijar* (prov. Saragossa), hi ha *Mas-salfassar*, *Massamagrell* i *Massarrojos* en el País Valencià,² *Massalco-reig* i *Massaluca* al Principat i *Massalió* a la Catalunya aragonesa.³ Ara bé, tots ells són pronunciat amb *s* sorda i els tres últims estan situats en territori que conserva les *ss* sonores.

En les formes castellanques que contenen un *j* hauria estat interessant d'indicar en cada cas quan hi havia en castellà antic *ç* i quan *z*, per tal de saber, comparant-ho amb el portuguès i amb el català, quan aquesta lletra és transcrita per una sorda i quan

1. Sembla un híbrid de *mánzal* i el seu sinònim el cast. *venta*.

2. En el Repartiment de València hi ha, de més a més, *Mencel Açén*, *Maçacelin* (més tard *Massalati*), *Maçalban*, *Maçalet*, *Maçalmarda(n)*, i *Maçalterraç*, avui desapareguts. Quant a *Maçamoyos*, sospito que no és més que una errada per *Maçarroyos* = *Massarrojos*. Sanchis Sivera, *Nomenclàtor*, cita encara un *Mazataqueis* a la vall de Guadalest. En el Repartiment de Mallorca (p. 52) hi ha *Massarella*, avui alqueria del mateix nom prop d'Inca, si bé la grafia amb *-ss-* del Repartiment fa pensar que l'etimologia

potser no és مَنْزِلُ اللَّهِ (*mánzal illāh*) 'l'hostal de Déu', com semblaria natural.

3. El Diccionari Geogràfic de Madoz cita encara *Masalconill* (prov. València), *Maza Alquivir* (Albacete), *Mazalacete* (Sòria), *Mazalvete* (Sòria), *Mazarambroz* (?) (Toledo), *Mazarulleque* (Almeria i Cuenca), *Mazarracín* (Toledo), *Mazaterón* (Sòria) i *Mezalocha* (Saragossa), que semblen d'igual origen.

per una sonora. Era fàcil de fer-ho a base del Diccionari de Nebrija. És de doldre que Steiger hagi negligit aquest punt.

p. 147. És evident que *lazúrd* > cast., port. *azul* no suposa «dissimilació eliminatòria» de la *l*-, puix que les altres formes romàniques *atzur*, *azur*, *azzurro*, que no tenen *-l*, han perdut també la *l* inicial, segurament per deglutinació, havent-la presa per l'article.

p. 148. El nom català de la ciutat del Xúquer és *Alzira* i no *Alcíra*; importava de donar la forma catalana perquè permet de veure que ha conservat la sonoritat de la *z* àràbiga.

p. 152. De cap manera no pot considerar-se la *þ* dels tres noms de lloc catalans *La Ràpita* com un tret dialectal aragonès, el que es manifesta en formes com *capeza* = *cabeza*. Aquest tret dialectal és absolutament estranger a tots els parlars catalans; això deixant a part que, segons l'opinió més generalment admesa i la més versemblant (vegeu Rohlfs, *Le gascon*, § 367, i la meua recensió *VRom*, II, fasc. 2), la *þ* de *capeza* no és alteració d'una *b*, sinó la conservació de la *p* llatina de *CAPITIA*, i per tant, aquesta tendència conservadora de l'aragonès no podria explicar el pas d'una *b* originària a *þ*. Hi haurà una mena d'assimilació de surditat amb la *t* següent?

p. 157, n. 1. La forma بيط *bét* 'pet' d'Ibn-Cuzman no pot ésser invocada com a prova de la transcripció de *D* llatina per *þ* (*t*), puix que la *þ* d'aquest mot no representa la *D* de *PEDERE*, sinó una *TT* resultant del grup *D-T* de *PED(I)TVM*.

p. 166. «En el ibero-románico corresponde al ص : c, ç, z; al lado de esto ocurre también la prepalatal fricativa, que se representa en español y catalán por *x*, *j*, en portugués por *ch*.» Caldria dir en tot cas «en catalán por *x*, en español por *j* (*g*) y en portugués por *x* (o *ch*)»; però, quan passa això? Sembla que mai, si deixem de banda algun cas de palatalització secundària per una *i* següent, com el del cat. *xifra* < *šifr*, perquè el port. *chafariz* < *šahrîğ* és degut a una metàtesi, com ha vist el mateix Steiger; i quant al cast. *jenabe*, no veig cap raó per a creure que ve a través de l'àrab més aviat que directament del II. *SINAPEM*.

p. 176. La *nn* geminada de l'àrab passaria a *n* palatal (*ny*) en català igual que en castellà. Però en català, pel que veig, tots els casos coneguts de *nn* àràbiga han donat *n* : cat. ant. *nora* 'sínia'

(murc. *añora*), (a)*nañil* (*anyañil* no és català; cast. *añañil*), *alquena* (cast. *alheña*), *senalla*.

pp. 176-179. Steiger tracta de la *l*, però no diu res de la *r*. Tanmateix hauria estat oportú d'examinar els canvis de *r* en *l* que s'observen en nombrosos arabismes, i de posar-los en relació amb els casos, freqüents també, en què una *l* es converteix en *r*. Se'm dirà que el pas de *r* a *l* és un fet molt corrent en general en les llengües hispàniques, ço que és cert, i que, per tant, no essent peculiar als mots àrabs, no calia estudiar-lo ací. Però cada un dels casos de permutació de *r* per *l* en mots no àrabs té una explicació. Hi ha diversos grups de fets a distingir.

Quasi sempre es tracta d'estrangerismes o de mots no pertanyents al fons popular de l'idioma. Fora d'això només queda un grupet d'exemples excepcionals amb motivació casuística: en SKAÍRAN > *esquilar* la *l* prové de *trasquilar*, on és deguda a dissimilació; en SPORA > *espuela* la causa és la influència del sufix *-uela*.

Aquests casos a part, el més corrent és el pas de *l* combinada a *r* en els mots tardans o d'origen estranger, canvi que, com és sabut, en portuguès és de rigor (*branco*, *prato*, *frol*, *cravo*, *brando*, *igreja*, *fraco*, *dobrar*, *praça*, *prazer*, etc.). El fenomen és degut a la desaparició prèvia en la llengua popular de tots els mots començats en el grup cons. inicial + *l*, esdevingut *ch-* (*ll-* en castellà). En castellà resten alguns exemples de la mateixa tendència: FLASKA > *frasco*, ECLYPSIS > *cris*, FLAGRANTEM > **fragrante* > (dissimilació) *fragante*. Els exemples abunden més en la llengua antiga i en els parlars populars, sobretot en els de l'occident castellà, però la llengua literària els ha eliminats i, exagerant la reacció, ha introduït una *l* en mots que tenien *r* etimològica en la mateixa posició: *ancla*, *templar*, *blandir*, *blandón*, *rechutar*, *flete*, *plegaria*, *plática*, *chaflán* (< fr. *chanfrein*), etc.¹

Hi ha, d'altra banda, la substitució de la terminació *-er* per *-el* en els gallicismes i catalanismes del castellà: *papel*, *broquel*, *dosel*, *timonel*, *furriel*, *vergel*, *cuartel*, *laurel*, *charnela*, que no és més que un

1. La tendència que s'observa en valencià a canviar certes *r* combinades en *l* (*cluixivir*; *clossa*; *fleix* 'freixe' és també mallorquí; *clin* també català oriental i, per la seva *-n*, s'haurà de considerar potser com a castellanisme) no podent obeir les mateixes causes que en castellà deu ésser deguda a motius que no puc precisar ara com ara.

canvi d'un sufix estranger per un altre sufix estranger (cf. *escollar*, degut a la confusió de *scortare* amb *ascoltare*, i l'alteració del tipus fr. *perruque*, port. *peruca*, cat. *perruca*, it. *perrucca*, en *peluca*, causada per la influència de *pelo*); i les simples deformacions de paraules llibresques, com *retòlica*, val. *malàfula* 'engany' < *metàfora* o, a la inversa, *bitàcora* < HABITACVLVM. A separar de tot això, finalment, els mers casos de dissimilació, com cast. *roble*, *miércoles*, *màrmol*, *àrbol*, *estíercol*, etc. Resten alguns casos difícils d'explicar, com *sajulida* (< *sajorida* < *sadorija* < SATVRĒIA), *silo* (SIRVS), *brusa* (cast. *blusa*, fr. *blouse*), *sabre* (cast. *sable*, al. *Säbel*), cast. *Catalina* (cat. *Caterina*), cat. *templa* (ll. TEMPŌRA), cast. *surco* (cat. *solc*), cast. *zarpar* (cat. *salpar*).

Però encara que hi pugui haver algun cas obscur, el fet és que la immensa majoria dels exemples precedents tenen una explicació o altra. En contrast amb això, en els arabismes, el canvi de *r* en *l* i el de *l* en *r*, no sols és molt més freqüent que en els mots d'un altre origen, sinó que en la gran majoria dels casos és inexplicable. Això fa creure que fins per a aquells als quals podria trobar-se una explicació particular, ha d'haver-hi una causa general.

Heus ací un assaig d'explicació provisorí. En el jargó arabo-romànic que parlaven els mossàrabs i els cristians fronterers i del qual provenen els arabismes de les llengües hispàniques, l'article *al-*, trobant-se sempre aglutinat als mots d'origen àrabic, devia provocar per dissimilació un gran nombre d'alteracions de *l* en *r* en els mots que contenien una *l*. Intervenint la pronúncia clàssica de l'àrab, devia produir-se una reacció que, exagerant-se, degué donar lloc al canvi de *r* en *l* en nombrosos mots àrabis que havien tingut sempre *r*. Aquesta fluctuació degué tenir per conseqüència el sentiment que en àrab la *r* i la *l* eren intercanviables; d'ací que les permutes entre les dues lletres es produïssin àdhuc en mots on no hi podia haver dissimilació per començar en lletres solars, davant les quals la *l* de l'article s'assimila. Passem ara a aplegar els exemples.

El canvi de *r* en *l* és sobretot freqüent en posició final, si bé sovinteja també en la intervocàlica; és més corrent en castellà que en català, i en portuguès potser més que en castellà. a) Posició final : قِنْطَارٌ cast. *quintar* (cat. *quintar*), شَوَارٌ > port. *enxoval* (cast. *ajuar*, cat. *aixovar*), وَزِيرٌ > cast. *alguacil* (cat. *algutzir*),

>port. *atafal* (cast. *ataharre*, cat. *tafarra*), >cast., port. *azul*
 (cat. *atzur*), >cast., port. *Argel* (cat. *Alger*), >cast. *al-*
bohol (cat. *albofor*), MONASTERIVM > >Monachil, > >ناظر
 port. ant. *anadel*, >cast. *añafil*, cat. *anafil*, >cast.,
 cat. *gandul* (cf. cast. *tahur* : cat. *taül*, d'etimologia dubtosa, però
 probablement aràbiga), > >دوَصْر > *dáuçal* (Alcalá), > >خَنْجَر > *kángel*
 (ibíd.). b) Posició intervocàlica : > >كَيْرَاط > cast. *quilate* (cat. *qui-*
rat), > >بَرَاءَة > cast. *albalá* (cat. *albarà*), > >صَبَارَة > cast. *zábila* (cat. *at-*
zavara), > >قُرْمَة + ? > cast. *calabaza*, port. *cabaça* (cat. *carabassa*),
 > >هَرِي > cast., port. *alfoli* (cat. *alforti*), > >شَرْبَحَة > val. *xalefa* (mall.,
 cat. occ. *xereca*), > >كِرَاء > cast. *alquilé*(r), > >خَيْرِي > cast. *alelí*,
 > >مَطْرَح > cat. *matalàs* (cast. i port. *almadraque*), > >زَعْرَوَة > *atzerola*,
acerola, > >شَرْقِي > cat. *xaloc*, cast. *jaloque* (port. *xaroco*), > >حَبَّة بُورَة
 > cast. *amapola*, *ababol*, > >صَحْرَاء > port. *saloi*, > >بُرُوس > cat. *alboloc*
 (cast., port. *alboroque*), > >طَبِيرَة > *tabaila* (p. 43). c) Altres posi-
 cions : > >عُرْفَة > cat. *golfa* (cat., cast. *algorfa*), > >حَرْز > cat. *engalzar*
 (cast. *engarzar*), > >شَقْرَة > cast. *chifla* (port. *chifra*), *farsat* (REW₃,
 9659) > cat. *flassada* (cast. *frazada*).

L > R. a) Final : > >نِيل > cast. *añir* (i *añil*), > >خِلَال > cast. *al-*
filer (val. ant. *hilil*), > >كُحْل > port. ant. *alcofor*, cast. dial. *alcohol*
 (cast. *alcohol*, cat. *alcofol*), > >فَلَال > cast. ant. *alcaller*, > >حَنْبَل >
 cast. *alhamar*, > >فُصِيل > cast. *alcacer*, > >كُفْل > cast. ant. *alcafar*.
 b) Intervocàlica : > >سَلْهَام > cat. *aizarena*, port. *cerome*, *çorame*,
 > >مَنْخَل > cat. *monfara*, > >زَلِيح > port. ant. *azorecho* (cast. *azulejo*),
 > >كَيْل > port. *alqueire*.¹ c) Altres posicions : > >سَطْل > cat. *setra*,
 cast. *acetre*, > >وَلُولَة > cast. *albuérbola*, > >حَلَقَة > gall. *alferga* (cast.
 ant. *alhelga*).

1. Seria, doncs, possible d'explicar el cat. *xera* 'flamarada', 'foguerada instantània', emprat a tot el Principat menys a la zona costera, però estranger

p. 192. Contra l'etimologia سَجْن (sǧn) 'presó' > cat. *si(t)ja*, ultra algunes dificultats d'ordre fonètic (la -n sembla que no hauria desaparegut; cf. la forma portuguesa *séjana* i la catalana *sagén*, estudiada més amunt, p. 58; com a vocal posttònica davant -n caldria en català una *e* i no una *a*; la vocal de la primera síl·laba hauria hagut d'ésser una *e* i no una *i*: cf. *séjana* i **segén*, d'on *sagén*), hi ha el fet que *siŋja* significa 'avenc o precipici; cavitat subterrània, especialment la destinada a emmagatzemar gra' (cf. el meu article BDC, XIX, 36) i només secundàriament arriba a significar 'presó subterrània' (no 'presó' en general). També li són desfavorables les formes aragonesa *cía* (Borao) i llenguadociana *siejo*, viva a Mont-real de l'Aude, segons em comunica el senyor L. Alibert; comparades amb la catalana, aquestes formes semblen postular una base pre-romana *CĒIA.

p. 194. El cast. *lebeche* (manllevat segurament al cat. *llebeig*, car en castellà el mot és propi de Múrcia, segons Ramírez Xarrià), no crec, malgrat Meyer-Lübke, REW₃, 4959a, que viugui de l'àrab sinó, per via europea, de l'italià *libeccio*, en l'origen variant genovesa de *libecchio* (Ariosto, XVIII, 141, etc.), diminutiu en -ĪCVLVM de *libo* (Petrocchi), que és un representant semi-culte del llatí LIBS. L'àrab لِبَاش és també d'origen italià; cf. les variants لِبَاش i لِبَاش (Dozy, Suppl.) que amb llur consonant final vacil·lant revelen l'origen estranger.

segons sembla al balear i al valencià (vegeu Aguiló, i Grieria, BDC, xx, 264, que el citen en una vintena de pobles compresos entre Gandesa i Ripoll i entre Alcampell, a l'Aragó, i Lledó d'Empordà), alt-arag. *chera* (vall de Tena), *xera* (Hecho) (Kuhn, RLiR, xi, 45), i el seu derivat *xerada* (Lledó, BDC, xx, 264), Aragó i Rioja Alavesa *charada* (Borao, Baráibar), Ansó *xerata* (Kuhn), per l'àr. شَعْلَة (šā'la) «torche», «llama de fuego», usat a l'Egipte i al Marroc (Dozy, I, 765; Lerchundi), variant de l'antic شَعْلَة (šā'la) «flamma» (Vocab., pp. 125 i 293), «tison, flamme» (Kazimirski, II, 728), de l'arrel شعل 'encendre (foc)'. L'isolament del mot en romànic i la inicial *x*-són favorables a una etimologia àrabica, però la seva àrea geogràfica dins el domini català li és tan desfavorable que considero preferible d'abandonar aquesta etimologia. En canvi crec que ve d'aquest mot el mall. *xalea* 'flamarada', partint d'una forma *شَعْلَة amb la metàtesi tan freqüent del ع, d'on *šālaa i *šālaa amb dislocació de l'accent com en قَلْعَة < *calda < Alcalà, i *xalea* per adaptació de la terminació forastera -aa a la mallorquina -ea (< -ITIA, etc.).

p. 197. La transcripció del ش en ibero-romànic seria antigament *x* i modernament *j*, *g*, *ch*, *c*, *z*. Caldria dir : en portuguès, en català i en castellà antic *x*, escrit a vegades *ch* en portuguès modern, en castellà modern *j* o *g*, algun cop *ch*; ocasionalment per tot *c* o *z*.

p. 198. Sobre la notació del ش per *ch* en Alcalá cal tenir en compte el que he dit sobre la p. 141. Més aviat que de la notació del so aràbic ش (š) per *ch*, es tracta de casos del so romànic o hispano-aràbic č, resultant de *st*, *c^h* o bé de la šš geminada aràbiga (cf., sobre *hachin*, *hacháchin* «coïno», el que he dit a la p. 28), representat imperfectament per ش en la grafia aràbiga.

p. 219. L'argument de Steiger per a demostrar la hipòtesi que la *f* castellana primitiva (ell diu més vagament ibero-llatina) fos una *f* bilabial fundant-se en el fet que a Espanya el خ (*ḫ*) aràbic és transcrit preferentment per *f* mentre que el sicilià sols admet la transcripció per *k*, em sembla mancat de base des del moment que el portuguès, el català i altres llenguatges hispànics, que, com reconeix Steiger (p. 221, n. 3, i p. 222), sempre han tingut una *f* labiodental, prefereixen igualment la transcripció del خ per *f*.

p. 235. L'etimologia سَخِينَة > val. *çabines* 'farinetes', és justa, a condició, però, d'admetre que hi ha hagut encreuament amb el sinònim *talvina*, car d'altra manera no s'explicaria la -b-.

p. 265. Hauria estat útil de tenir en compte el cat. *mostassà* com a descendent de مُوْتَسِب (móhtasib), que presenta un cas únic de ح transcrit davant consonant per *s*. No crec que s'hagi de relacionar amb els casos de *h* > *s* estudiats a la p. 18 (tipus *rāhn* > *recenes*). Es pot suposar una forma intermèdia **moftassà* i substitució de la *f* per *s*, o bé admetre influència dels nombrosos noms verbals de la 10ª forma en *most-*, o encara atribuir la *s* a una ultra-reacció contra les formes andaluses-murcianes amb *s* preconsonàntica pronunciada *h*.

p. 286. El nom de lloc *Almizaraa* en el Repartiment de Mallorca seria مَعْصَرَة 'almàssera' amb metàtesi del ع. No ho crec perquè no s'explicaria la *i*. Més aviat den ésser idèntic amb els noms de pobles valencians *El Camp de Mirra* (entre Villena i Biar), anomenat *Almizra* en document de 1255, *Almiseranum* 1276, *Almizeranum* 1276; i *Almiserà* (prop de Gandia, dit oficialment *Almi-*

serat amb una -t que no es pronuncia), anomenat *Almizran* en el Repartiment i *Almisera* en un índex del segle XVI. Com que *el Camp de Mirra* es troba en l'antiga frontera entre València i Castella i *Almisera* està vora el límit de l'Horta de Gandia amb el marquesat de Cocentaina i la vall d'Albaida, crec que es tracta de l'àrab مِصْر (mīṣr) 'límits, confí de dos territoris'. La terminació no veig ben bé com s'explica; potser cal partir del dual المِصْرَان (al-miṣrān) vist que límits s'usa sovint en plural, o més aviat en dual per tal com hom pensa en els dos territoris que confinen.

p. 287. L'explicació del cast. *noría* per una sèrie *an-na'úra* > *añora* > **aniora* (amb dissociació de la ñ en n més i) > (a)*noría* (amb metàtesi) és inversemblant. Es tractarà d'un dels casos d'introducció de i no etimològica estudiats ací, a la p. 63.

p. 288. Existeixen poquíssims casos de transcripció del ع per g. S'ha d'esborrar el primer dels que cita Steiger: el murcià *acimboga* al costat del cast. *acimboa*, port. *zambôa* < زَمْبوَّة, deu ésser simplement un cas de g antihíatica com la que apareix en cat. *boga* < *boa* < BŮDA, *duques* < DVAS, it. *dogana*, etc. Quant al nom de lloc *Azembuga* del Repartiment de Mallorca, la seva etimologia deu ésser una altra: el زَنْبُوج (zenbūġ) 'ullastre' estudiat per Steiger (RLiR, v, 263).

p. 294. L'etimologia d'Eguílaz cast. *varga* «la parte más pendiente de una cuesta» < àr. وَعر (u'ar) és insostenible per raons fonètiques palpables. Es tracta com és sabut del mateix mot pre-romà que ha donat el fr. *berge* (REW₃, 957; Wartburg, I, 255).

p. 311. Com a prova de l'evolució ā > o valia més no adduir el cast. ant. *alhoja* 'alosa' < al-ḥāġġ 'el pelegrí', puix que aquesta etimologia de Dozy està lluny d'ésser segura. Podria també tractar-se de ALAVDVLA (> it. *lodola*).

p. 328. Steiger sembla considerar els cat. *sínia* < سَانِيَّة i *síquia* < سَاقِيَّة (variants dels tan o més freqüents *sènia* i *sèquia*) com a resultants de la pronúncia àrbiga de ā com a i, la fase més extremada del fenomen fonètic anomenat *imela*. Però com que els casos de ā > i en els arabismes del català són raríssims (l'únic que recordo és بَادِنْجَانَة bādīnġāna > val. *albargina*, cat. or. *alber-*

ginia) és preferible de veure en *sinia* i *síquia* simples alteracions catalanes de *sènia* i *sèquia* per metafonia, com *bístia* < *bèstia*, *celestia* < CAELESTIA (SIGNA), *nici* < NESCIVS.

p. 329. ¿Com admetre amb Eguílaz que el cast. *cueza* 'gaveta' i antigament també 'mesura de gra' prové de l'àrab قياس (kiyás) 'mesura'? És evident que *cueza* amb el sinònim *cuezo* pertany a la família romànica del cat. *cossi* (REW₃, 2011, 3).

p. 333. El nom de lloc català *Alamir* vindria de 'amír 'rei'. Però es tracta d'un indret del Vallespir, localització tan septentrional que per si sola obliga a renunciar a aquesta etimologia. Deu ésser el nom de persona germànic **Alamír*, variant gòtica de *Alamar* (Förstemann, col. 59).

p. 355. Excepcionalment la *š* àrabiga és transcrita per *o*, fora de tot contacte amb consonant velar, emfàtica o gutural, en tres mots només : زُونَة > and. *zalona*, لَيْمُون > *limón* i رَكْوَبَة > port. *récova*. No hi ha tal anomalia. No veig cap fonament per a creure que *zalona* vingui del mot àrabic purament hispànic زُونَة; més aviat que aquest d'aquell, en el qual cas no es podria parlar d'àr. *š* > rom. *ó* sinó de rom. *ó* > àr. *š*. Quant a *limón*, ha sofert l'assimilació al sufix romànic -ONEM. I *rakúba* hagué de passar per un abreuament de la *š*, altrament no s'explicaria el canvi d'accent.

p. 355, n. 1. El cat. *llautó* s'explicaria com a alteració d'un **laltó* provinent de la forma *al-altun*, que no es troba en àrab (el qual diu *lātūn* > cast. *latón*, etc.), però sí en les llengües turques i asiàtiques d'on prové el mot àrabic. Potser no cal anar tan lluny, puix que la *u* de *llautó* pot ésser deguda simplement a l'acció damunt l'arabisme *lató(n)* del parònim indígena *llauna* < *LABĪNA < LAMĪNA.

p. 359. Steiger estudia el tractament de les vocals llargues i dels diftongs, però no diu un mot de les vocals breus. Aquesta llacuna és molt de doldre. Hauria estat útil d'arribar a determinar exactament, a base dels parlars magrebins, dels glossaris hispano-àrabs i dels arabismes romànics, en quins casos la *fatha* era pronunciada o transcrita *a* i en quins *e*; la *quesra*, *e* o *i*; la *damma*, *o* o *u*. Així veuríem el perquè de discrepàncies com صبر > cat. *séver*; cast. *acibar*; صِفْر > zero : خِفْر; مَسْك > cat. *mesc* : cast. *almizcle*,

port. *almiscre*; أَمْسِرْ > cat. *gera* : cast. *jarra*. S'hi hauria pogut afegir l'examen dels casos de substitució d'una de les tres vocals àrabigues per una altra, reunits a la p. 18.

* * *

Els mots catalans citats per Steiger haurien de sofrir una revisió minuciosa. Sovint estan citats a base de l'obra d'Eguílaz, que per al català begué en fonts molt impures. Em limito a continuació a fer algunes rectificacions de les inexactituds que més m'han cridat l'atenció (cf. les que fa En Moll en la seva recensió *BDLC*, xvi, 106-111).

p. 91. En lloc de cat. *resen* ha de dir cat. ant. *recenes*. p. 108. «Esp., port., cat. *arroba*». Llegiu «esp., port. *arroba*, cat. *rova* (o *arrova*)». p. 109. Suprimir cat. *algorfa* 'garrofa' d'existència molt dubtosa. Només el dona Escrig i sembla que descansa en una interpretació arbitrària del nom de lloc *Algorfa*. p. 117. Suprimir el cat. *alcanfor*, que és un mot castellà. p. 133. Suprimir el cat. *berengena*. p. 139. Substituir cat. *açucar*, *sucar*, per *sucrer*. Els mots *assut* i *assot* no són del català antic, sinó del català de tots temps. p. 140. La grafia *ts* en els mots que s'escriuen altrament amb *tz* no és més que una grafia imperfecta. Suprimir-la. p. 141. Llegiu *Valldemossa* en lloc de *Valldemosa*. p. 143. Suprimir *albornós*, castellanisme. p. 151. Esborrar *alcotà*, de catalanitat problemàtica. p. 158. En lloc dels castellanismes *rebat* i *arreat* valia més citar el cat. ant. *ravata*. p. 165. Llegiu cat. *raval* en lloc de cat. ant. *ar-raval*. p. 176. Suprimir el cat. *anyafil*. p. 178. El cat. *adalit* és d'existència dubtosa. p. 195. El cat. *mudèixar* no existeix. p. 199. *Albricies* no és paraula catalana. p. 205. *Alcúrnia* no es pot citar com a paraula catalana perquè no és més que un castellanisme. p. 212. En lloc de «cat. *alquitrà*, ant. *alquitràn*, *quitrà*, *enclità*», citar simplement *quitrà* amb la variant antiga i dialectal *alquitrà*. p. 352. El cat. *alboroç*, *aborós*, no existeix. Els diccionaris que citen el primer ho fan catalanitzant arbitràriament el cast. *alborozo*. Quant al segon no l'he vist enlloc.

JOAN COROMINES